

Marko Pederin

Split

POMORSKI NAZIVI U MJESNOM GOVORU KUĆIŠTA NA PELJEŠCU

UDK 800.87.801.316.3

Primljeno za tisak 16. ožujka 1987.

Uvod

Pomorske nazive u mjesnom govoru Kućišta na Pelješcu sakupljao sam u godinama 1950. i 1951.

Ovo mjestance leži usred nekadašnje pelješke općine sa sjedištem na Orebićima (koja je obuhvaćala zapadni dio poluotoka).

Naš kraj ima drevnu pomorsku tradiciju. Dosta je ući u bilo koju primaću sobu (*tinel*): vidjet ćete slike jedrenjaka, brodske satove i barometre, naći ćete se pred slikama bradatih pomoraca punih ponosa, koji kao da vam samosvjesno kažu da su radili, mučili se, izlagali se pogibelji i da su sve što imaju dobili na *kolpima mora*. Brojne su slike brodova darovane zavjetnoj crkvi Velike Gospe poviše Orebića.

Kada kroz Pelješki kanal plovi brod na kojem je ukrcan kao član posade koji Kućišćanin, on čeznutljivo pozdravlja brodskom sirenom. Kada se pomorac ženi, crkva se uresi zastavicama brodske signalizacije (*pavijun*). Stonogu zovemo *galija*, a strane svijeta označujemo nazivima vjetrova, čak i u kućama: *vrata od šiloka*.

Ovo je pomorstvo izgradilo i značaj naših ljudi: neovisan, prkosan. Pri-povijedao mi je otac da je u ranoj mladosti išao nagovarati pomorce da se upišu u hrvatsku čitaonicu. Jednoga je kapetana nešto dulje uvjeravao, i — kad ga je već gotovo bio uvjerio — kazao mu je, kao na završetku: »Ma, morate se upisati!« Odgovor je bio: »E, kad moram, onda ne ću!«

Staro je vjerovanje da *tintilin* (patuljak) zna pitati čovjeka hoće li da mu donese iz mora ili s kraja, i da treba zaželjeti ono prvo, jer da će onda donijeti pun *škipac* blaga. Zanimljivo je i ovo znamenje. *Kada kukuvija zakukuvija kola kuće, hoće rit da je u kući žena noseća. Ako zakukuvija isprid kuće, muško je, zove ga na more. Ako zakukuvija poviše ili iza kuće, žensko je, zove je u goru, u brime.* Dakle, samo je po sebi razumljivo da će muško u mornare!

Kada se moj otac dr. Rudolf Pederin, g. 1909. vratio iz Graza kao doktor prava, bilo je kapetansko zvanje još uvijek kruna svih ambicija, pa ga nisu oslovljavali sa »doktore«, nego s *kapetan Rude*. Ima dječja pjesma u kojoj je čak i sv. Nikola kapetan a anđeli su mornari. Mještani se služe pomorskim izrazima i za opis događaja na kopnu, kako će se vidjeti iz sljedećega teksta: toliko je život prožet pomorstvom!

O pelješkom su pomorstvu pisali dr. Nikola Zvonimir Bjelovučić, Marcel Kolin (*Jedrenjaci*, Zagreb, BINOZA, 1934), Stjepan Vekarić (*Pelješki jedrenjaci*, Split, Mornarički glasnik, 1960), Marko S. Vekarić (*Pelješka rivijera*, Orebići, 1975), Stjepan Vekarić u *Pelješkom zborniku*, Potomje, 1976. Upućujući na te vrijedne izvore, dodat ću što sam ja izravno čuo u Kućištu.

Tamo tvrdi usmena predaja da je Pelješčana (*Peličana*) bilo već i na Kolumbovim brodovima . . . Preskočimo sad nekoliko stoljeća i prepustimo ih stručnoj historiografiji, pa dođimo u XIX. stoljeće, kada se rodio moj otac, g. 1884., i u čijem je djetinjstvu bila od nepomoraca u cijelome mjestu samo jedna obitelj (drvodjelac Zmajić iz Boke kotorske). Svi su ostali bili pomorci, većinom kapetani, a od ovih većinom kapetani duge plovidbe. U XIX. je stoljeću bilo i mnogo vlasnika brodova duge i obalne plovidbe. Barem je polovina kućiških obitelji imala brodove, ili makar karate u brodovima (jer se radi smanjenja rizika izbjegavalo samovlasništvo pa se nastojalo imati karate u što većem broju brodova). Kućiščani su imali udjela i u najvećem dometu pelješke pomorske inicijative u doba brodova na jedra, u Pelješkom pomorskom društvu (Associazione Marittima Sabbioncellina sa sjedištem u Orebićima), ili — kako je ostalo u sjećanju — u *Sočetadi peliškon*. Kućiščani su imali u svome vlasništvu i parobrode, tako obitelj Bielić te Tomas i Lovro Kosović koji su utemeljili dva parobrodarska društva u Trstu (društvo je Lovra Kosovića kasnije preuzeo Tripković). Kućiški kapetan Frano Krunaević proslavio se u prvom svjetskom ratu svojim junačkim i čovječnim držanjem pri torpediranju »Dubrovnika« i bio visoko odlikovan. U Kućištu je g. 1920. bilo 28 kapetana na 52 kuće i oko 180 stanovnika. Ja sam u kolovožu 1950. mogao nabrojiti 16 kapetana, 2 poručnika trgovačke mornarice, 2 poručnika ratne mornarice, te 9 pomoraca ostalih zvanja, dakle 29 pomoraca na 51 stalno nastanjenu kuću i na oko 180 žitelja.

Evo što mi je olakšalo sabiranje. Kućište je zavičaj mog oca, djeda i pradjeda, a susjedni Viganj i Podgorje poviše Orebića su postojbina mojih predaka od pamtivijeka. Počevši od mog djeda, kap. Marka Pederina, pa dalje u prošlost svi su moji stari bili pomorci. Rođen sam i živim u Splitu, ali odlazim u Kućište otkada sam živ i tako sam sačuvao sve veze s tim mjestom.

Te su mi veze zajamčile strpljenje najstarijega naraštaja kućiških pomoraca, koje sam ispitivao, pa tako i jednoga pomorskoga Metuzalema: krmlara Pava Lupisa koji je plovio s mojim djedom za *kamarota* i koji se rodio g. 1856. Pažnju sam obratio ne samo starijim pomorcima nego i pojedinačno svim pomorskim zvanjima: od kapetana duge plovidbe do obična mornara. Njihove sam podatke međusobno uspoređivao i provjeravao, ovo zato što ljudi, koji se ispituju, teže vrlo često da dadu suvremen i književni izraz umjesto izraza mjesnoga govora. To je jedna teškoća, a druge su raspoloženje starijih ljudi, njihovo strpljenje, okolnost da su već izvan prakse... No najveća je teškoća da se stvari, o kojima se govori, ne mogu uvijek vidjeti, pa neka mi se to uzme u obzir ako mi se nađe koja pogreška. Na kraju teksta dodao sam nekoliko sasma prostoručnih škica.

Najviše su mi gradiva dali:

- 1) moj otac, dr. Rudolf Pederin, rođen g. 1884., odvjetnik,
- 2) kapetan duge plovidbe Anton Lupis, rođ. 1880.,
- 3) kapetan duge plovidbe Frano Krunaević, rođ. u XIX. st.,
- 4) Hektor Juričević, rođ. 1889.,
- 5) moj djed dr. Ivo Bielić, rođ. u XIX. st., prizivni sudac i strastven ribar

Ribarske sam nazive sakupljao ne samo u Kućištu, nego — radi uspo- redbe — i u Splitu, jer ovdje, u Velom varošu, ima nekoliko obitelji koje se s koljena na koljeno bave ribarstvom. Članove tih obitelji ispitivao sam na licu mjesta: na Matejuški. U tekstu navodim za pojedinu riječ, je li kućiška ili splitska, ali tamo gdje podrijetlo nije navedeno, riječ je kućiška.

Vidjet će se da su sakupljeni pomorski nazivi gotovo isključivo talijansko- ga korijena, što je posljedica svojedobne prevlasti talijanskoga jezika. No već ćemo u ribarstvu naći mnogo hrvatskih riječi slavenske žile. U ostalim je životnim područjima kućiški rječnik autohton, pa ćemo naći riječi kao *carević* (umjesto zumbul), *lala* (umjesto narcis, sunovrat), *sirotica* (umjesto krizantema), *grah*, *rogiza*, *rožnjik*, *sošica*, *zeje* (umjesto kupus, raščika) itd.

OSOBINE MJESNOGA GOVORA U KUĆIŠTU

Iako upitna zamjenica glasi *što*, stručnjaci ubrajaju mjesni govor u Ku- čištu u hrvatsko čakavsko narječje ikavskoga govora.

Samoglasnik *a*, kad je dug, izgovara se tako kao da će se najprije izgo- voriti *o* pa se napokon izgovori *a*, dakle *°a*.

Suglasnička skupina *šč* čuje se usporedno sa *št*: *bāščina* i *bāština*. Ovo imamo i u samom nazivu mjesta: *Küćišće* i *Küćište* i *Küćišća* (plurale tantum).

Štokavsko *ck* glasi *sk*: *Viško*.

Glas *č* ispred *k* prelazi u *š*: *máčak*, genitiv *māška*, isto tako *māška*, gen. pl. *máčāka*.

Gdje u štokavštini imamo *čn*, tu ovdje nekad imamo *šn*: *rišnjāk*.

Štokavskom *dj* odgovara ovdje *j*: *dóji* (za dodji).

Štokavskom *hv* odgovara u Kućištu nekad *f*: *fálit*; ali se nađe i skupina *hv*: *hvöja*.

Štokavskom *lj* odgovara ovdje *j*: *böji* (za bolji).

Suglasnik *l* ne prelazi u *o* na kraju imenice i pridjeva: *pepêl*, *bîl*.

Štokavskom *m* na kraju riječi slavenskoga podrijetla odgovara u Kućištu *n*: *sêdan* (umjesto sedam), a na kraju riječi neslavenskoga podrijetla ostaje *m*: *kàtram*.

Gdje je u štokavštini *ts*, tu se u Kućištu ne čuje *t*: *hrvâski*.

Osim četiri naglasaka iz štokavštine, imamo još i čakavski akut. U usporedbi sa štokavskim, naglasak je često bliži kraju riječi. K tome, naglasak se zna i seliti s jednoga sloga na drugi, npr. *Onà je dòšla. Došlà je òna. Vidi je on vèle tèga. Velè ti je pūšanj vidi*.

Infinitivni nastavak nikad nema *i*: *bît*, *dôc*. No vrlo se često u infinitivu čuje sama infinitivna osnova: *čitā* (za čitati), *dō* (za doći), *pō* (za poći) itd. Gdje je u književnom jeziku u riječi neslavenskoga podrijetla infinitivni nastavak *irati*, tu je u Kućištu *at*: umjesto telefonirati kaže se *telefonat*.

Štokavskom perfektu bio sam, rekao sam, umro, uskrnuo, odgovara ovdje: *bî san*, *rêkā san*, *ümr*, *uskrsnû*; dakle otpada štokavsko *o*.

Štokavsko se *j* u imperativu često ne čuje: *čitā!* Isto se tako često ne čuje u 3. licu množine: *čitāu*.

Sibilarizacija nije stalna: *u bârki* i u *bârci*, *u vlâki* i u *vlâci*; ali samo u *knjîgi*.

Jotovanja nema u *bj*, *mj*, *pj* i *vj*.

U deklinaciji skupina *sac* s nepostojanim *a* gubi *s*: *Pelîsac*, gen. *Pelîca*, *prásac*, gen. *práca*, *pračêvina*.

Genitiv plurala ima gdjekad na kraju *h*: *žénāh*, *judîh*.

Osobna imena od dva sloga s uzlaznim naglaskom na prvom, a koja završavaju s *o*, ne sklanjaju se kao u književnom jeziku, nego: *Máto*, *Máta*, *Mátu*, *Máta*, *Mâto*, *Mátu*, *Mâtôn*.

Dativ, lokativ i instrumental množine riječi *kòkōš* glasi *kokošāma*.

Lokativ plurala naziva mjesta glasi *u Kùčićîh*, ili *u Kùčićîci*, a k tome i *u Kùčićîcima*.

Instrumental lične zamjenice *ja* glasi *s mēnon*.

3., 6. i 7. padež jednine lične zamjenice *ona* glasi *njōn*.

4. padež množine lične zamjenice *on*, *ona* i *ono* glasi *hi*.

Posvojna zamjenica *mōj* ima dvije varijante: *mōj sîn* i *sîn mi*.

Usporedno s posvojnomo zamjenicom *njezin* čuje se i *njē*: *njēzin ôtac* i *njē ôtac*.

Pokazne zamjenice *ovî*, *tî* i *onî* dekliniraju se ovako: *ovêga*, *ovêmu*, *ovî*, *ovîn*.

Pridjev za mjesto Kućište je *kùčićîski* (pa po tome mještanka Kućišta je *Kùčićîska*).

Štokavski *sav* glasi ovdje *vās* (ali *sva* i *sve*).

3., 6. i 7. padež jednine pridjeva ženskog roda završava na *n*: *döbrōn žèni*.

Komparativ od *lip* je *lišvi*.

Književni brojevi dvadeset i trideset su u Kućištu *dvāděsti i trīdēsti*. 1000 uvijek glasi *tīsuću*.

3. lice množine prezenta u indikativu ima *u: solū* (umjesto sole).

3. lice množine kondicionala sadašnjega glasi *bīdu*.

Kada se imperativom izriče zabrana, nema *j: nemô trēs, nemômo trēs, nemôte trēs*.

I na koncu, još nešto. Čuje se *e* tamo gdje se drugdje čuje *i: frēšak, gēra, lēmūn, letanija, navēgat, kažēvat, podušēvat, sēka, setemāna*.

IDIOMATSKI IZRAZI S POMORSKIM SADRŽAJEM

Pomorstvo je toliko proželo Kućiščane, da se oni služe pomorskim izrazima i u životu na kopnu.

Tako, oni *navegaju* ne samo na moru nego i na kopnu. Ako je tko bio npr. u Zagrebu, pitat će ga: *Kako si navega u Zagrebu?*

Tko u čemu popusti, reku da je *poja*; jer *pojat* znači popustiti smjeru vjetra.

Ako je tko ljut, kaže se da je na *na orcu* ili da je *naorcan*; jer *orcat* znači okrenuti brod proti vjetru.

Tko je napit pa hoda u cik-caku, reče se da *burdiža*; jer *burdiža* brod koji se u takvoj crti kreće.

Za nekoga tko uspori hod, kaže se da *šija*; jer *šijat* znači na moru isto što usporiti i kočiti na kopnu.

Tko izgubi orijentaciju, hladnokrvnost, samosvladavanje — taj *gubi Tremuntanu*; jer *Zvizda od Tremuntane*, Sjevernjača, služi pomorcima za orijentaciju.

Kome se prijeti, reče se »*Oboj tebi kad mi doješ pod škotu!*«

Kada se hoće omalovažiti što je tko rekao, kaže se »*Ma on svega buca!*«

Kome dobro ide, reče se da mu *sve ide u krmu*.

Tko je u boljem položaju od drugoga, taj *ima sopravenat*.

Koga se poziva da napusti neko mjesto, reče mu se »*Ala da, skupi tunjul!*«

Tko se nekamo uputio, reče: »*Ja san ti se arma i pošā*«. I brod se *arma* kad ima isploviti.

Tko dobro vodi svoj posao: »*Zna ti on dobro vodit barku*«.

Kada se tko emancipira, »*kad obuče duge gaće*«, kaže se da se »*pusti od kraja*«.

Za nesređena se čovjeka reče da je *barka štramba*.

Kad je što uspješno završeno, kaže se da je *hobotnica u barci*.

Tko je u neprilici, taj *minja kolure kako hobotnica*.

Kad tko dobije jačega konkurenta, kada zaostane, kaže se da je *osta po krmu*; jer brži brod *ostavi po krmu* sporiji brod.

Za brod, koji se je prigodom jednog nevremena dobro držao i uopće za brod, koji *dobro bati more*, kaže se da se *drži kako kaleb*. Tako i za čovjeka.

Tko se interesira koliko je tko pametan, taj pita *koliko peška čovik*.
Peškađ je gaz.

Tko stalno ide za drugim, taj *ide za njin kako batilo za brodon*.

Tko čemu daje preveliku važnost i stvara konfuziju ili uzrujanje, taj *diže pustu maretu*.

Ženska previše flegmatična, bez temperamenta, »slinava« je *slingura*; jer *slingura* je riba koja se po dnu tako kreće.

Ženska izraženijih bokova *ima dobre pajete* (bokobrane).

Debela ženska je *prtila kako bova* ili *kako trabakula*.

Kada se koga pošalje dovraga, reče se *da ga je posla na rake*.

Izreci »Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba« odgovara *fogun poša, fogun doša*.

Brodski pas (*kučak*) se reče još i *kan-de-bordo*, a taj se izraz rabi i za osobu, osobito odanu brodu, ali i kući.

Tko ulazi u nepotrebne rizike, taj *išče vitra po bonaci*.

(U vezi sa svim ovim molim pogledati dalje u tekstu poglavlje G. *Pomorske izreke, kletve i praznovjerice*).

POMORSKI NAZIVI

A. VRSTI BRODOVA

Kučićčani za svaku vrst broda uvijek rabe njezin poseban naziv. Sam pojam **brod** ograničavaju samo na veća plovila počevši — recimo — od bracerere.

Idući od manjega na veće, izložit ću razne vrsti lađa, koje Kučićće poznaje.

1. **Sandulin.** Ovaj naziv ne treba posebna tumačenja. Pokreće se *palon*.
2. **Gundula** je viša i šira od sandulina. Nema kobilice ni palube. Strana dna, okrenuta morskom dnu, gotovo joj je ravna. Pokreće se *paričima*.
3. **Pasara** ima oblik **kaića** (v. br. 5). Manja je od njega i na pramcu nema palube.
4. **Šambeg.** Nema ga nitko u Kučićću, ali ima u susjednom *Vignju*. Kos mu je pramac i krma. Pramac jako uzdignut, krma četverokutna. Ne smatra se »finom« barkom.

5. **Kaić.** Duljina mu je obično 5—6 m, bokovi obli, pramac i krma okomiti na morsku površinu, obično na pramcu ima palubu do oko trećine svoje duljine, krma mu je plosnata.

6. **Barka.** Ista je kao i kaić, a od njega se razlikuje samo time, što joj je i krma oštra kao i pramac, a nije plosnata kao u kaića.

Barka je i opći naziv za gore navedena plovila, osim za *sandulin*.

7. **Leut, gajeta i trajta.**

Leut je pokriven *kuvirton* (palubom), koja po sredini ima velik otvor, *bukaportu*, a na krmi i pramcu po jedan malen otvor, *purtelu*.

Gajeta naprotiv ima *palmetu* (palubu) na pramcu i na krmi, a *stiva* (utroba) joj je otvorena. Ima *purtele* kao i leut. Dok je leut *štilast* (šiljat, vitak), gajeta je *batasta* (zdepasta, široka).

Trajta (ili *trata*, *trakta*) je nešto između leuta i gajete. S nje se riba mrežom potegačom. Ima *palmetu* na pramcu i na krmi, kao i gajeta, ali između te dvije *palmete* ima jedna pomična paluba, u kojoj opet ima nekoliko *purtela*, iz kojih se vesla. Uvijek ima *nos* — dasku ispruženu izvan pramca, u obliku kljuna, da se s nje može skočiti na obalu.

8. **Bracera, koter, trabakula.** Ovi su brodovi uvijek vrlo široki, naglašena je obla crta. Pramac su im i krma poput kore oraha. Aludirajući na ovu širinu, pjeva se:

»Šjora Mare, štramacera,
široka si ka bracera...«

Koter je također obao, ali mu je pramac konkavan, a ne konveksan, a krma mu je većinom plosnata.

Bracera i *koter* imaju samo jedan *jarbul*, a *trabakula* ih ima dva.

Pokreću ih jedra, i to ili *randa*, ili *majstra*, kojoj je sinonim *trinket*.

Ima li brod samo jedan *jarbol*, s *randon*, onda se ova zove *giz*; a ako taj jedini *jarol* ima *majstru* (*trinket*), onda se to jedro zove *demez*.

Ima li pak brod dva *jarbola*, oba s *randon*, onda se prvo jedro zove *giz*, a drugo *randa*; a ako su oba *jarbola* s *majstron*, onda se prvo jedro zove *demez* ili *trinket*, a drugo *majstra*.

Ako je na prvom *jarbolu* *majstra*, a na drugom *randa*, onda se prvo jedro zove *demez* ili *trinket*, a drugo *randa*.

Kad je na prvom ili jedinom *jarbolu* *majstra*, brod ima samo *flok* na *baštunu*; a kad je tu *randa*, ima između *jarbola* i *floka* na *baštunu* još jedan *flok*: *trinku*.

Bracera i *trabakula* na vrhu *karoca* (*karoc*: pramčani kljun) imaju ukras (obično u obliku grozdova) koji se zove *kapa*. Ukrasi s obiju strana *aste od prove*, nalik pužu, zovu se skupa *oči*. S obiju strana *aste od krme* je po jedan slijep prozorčić, na kome su rebrenice (žaluzije). Taj se prozorčić zove *putelina*.

9. **Pulaka** ima na prvom *jarbulu* *giz* bez *kontrarande* i jedno kvadratno jedro, a na drugom *jarbolu* *randu*. Po drugom tumačenju *pulaka* je *amatana* tako, da na *jarbulu od prove* ima četiri *kvartira*, a na *jarbulu od krme* *randu bez kontrarande*, s time da na *jarbuletu od krme* ima dva *kvartira*. Po trećem, *pulaka* ima oblik kao i *bracera*, *jarbul od prove* je jako nagnut prema *provi* i ima jedno jedro na *peni* koje jedri na *poju*, a na *jarbulu od krme* ima malu *randu*, pomoću koje ide na *orcu*.

10. **Loger** može imati dva ili tri *jarbola* i na svima ima *randu* i *kontrarandu*. Prva se *randa* zove *giz*. Ali neki *logeri* imaju na prvom *jarbolu* vrlo veliko kvadratno jedro: *riindu*. Kad vjetar puše u krmu, sva se jedra *mainaju*, a ostaje samo *riinda*.

11. **Škuna** ili **brigantin**. Kada sam pitao, što je *brigantin*, kazali su mi da je to isto što i *škuna*. Uglavnom se čuje samo izraz *škuna*. Na prvom *jarbolu* ima *gabije*, na drugom *randu* i *kontrarandu*.

Gabije u užem smislu su drugo i treće kvadratno jedro na *jarbulu od majstre na barku*.

U širem su smislu bilo koje kvadratno jedro. Sinonimi su: *penuni* (*penuli*), *kvartiri*, *kvadrata jedra*.

12. **Goleta** na *jarbulu od prove* ima *gabije* i *randu bez kontrarande*, a na *jarbulu od krme* *randu* i *kontrarandu*. Na *jarbulu od prove* ima od *kvartirah* samo *donji paroket* (*paroket da bašo*), *gornji paroket* (*de šužo*) i *papafig*, a nema *trinket*.

Neki zovu *goletom* one velike brodove s više od četiri *jarbola*, od kojih su na većini *rande*. Takvi brodovi nisu bili u vlasništvu jadranskih brodovlasnika, osim možda talijanskih.

13. **Brik** ima na prvom *jarbolu* *gabije*, a na drugom *gabije* i *randu bez kontrarande*.

14. **Brik-škuner.** Od *škune* se razlikuje u tome, što je u *škune* prvi jarbol u dva bokuna, a u *brik-škunera* u tri bokuna (komada).

15. **Bark.** Na prvom jarbolu ima *gabije*, tako i na drugom, a na trećem *randu* i *kontrarandu*. To je običan tip broda duge plovidbe, koji su naši stari rabili.

16. **Bark-bestija, ili bark-mato.** Na prvom jarbolu *penuni*, na drugom *giz*, na trećem *randa*.

Ili: Na prvom jarbolu *penuni* i *giz (randa)*, na *medzariji randa*, na *palu randa*.

17. **Nava** se javlja u tri vrsti:

a) prvi i drugi jarbol *gabije*, treći *gabije* i *randa*,

b) prvi i drugi jarbol *gabije*, treći (od *pala*) *randa* bez *kontrarande* i samo dvije *gabije* na *jarbuletu*, a isto tako *randa* bez *kontrarande* i svih pet *kvirtira*,

c) četiri jarbola: prva tri s *penunima*, četvrti s *randon* i *kontrarandon*.
Naši *armatureri* nisu imali ovu vrst *nave*.

18. **Napomena.** Oblik brodova počevši od *pulake* pa do *nave* razlikuje se od oblika *bracere* i *trabakule*, jer dok ove potonje imaju opisani oblik poput kore oraha, dotle brodovi opisani poslije njih razmjerno su uži, elegantniji, imaju ravne bokove, konkavne pramce i plosnate krme.

Dosad navedeni su *brodi na jedra* (ne ni jedrilice ni jedrenjaci ni jedrenjače, u mjesnom govoru).

19. **Brodi na propelu.** Imamo **motore, motorine, pilotine** (peljarske brodove), **vapore** ili **parabrode, kavofang, maonu, patroljeru**. »Ništo kašune nešesnoga« zove se **catara**. Dotrajao brod je **grgaša**.

Za ratnu mornaricu imamo: **koracada, drednot, inkročatur, torpiljera, torpedinjera, tender**.

20. **Augmentativi i deminutivi.** *Brodić, brođina, pasarica, bracerica, trabakulica, peču barka*. Kaže se za osobito malen brod: *Ono šešulice od broda*. Mali parobrod je *vaporet*.

B. BRODOGRADNJA

Brod se gradi na *škvaru (škvar)*. Postojao je *škvar* na Orebićima, sad ga više nema. Naši su se stari brodovi gradili na Orebićima, na Korčuli, na Rijeci ili u *Trešću (Trešć, Trst)*. *Škvarani* (brodograditelji), od kojih sam dobio nazive, uvjerali su me da mi govore »po *pelišku*«, »po *starinsku*«, ali obojica su učila na Korčuli pa nije isključeno da su dali i koji korčulanski izraz, a zaboravili pelješki.

Što se tiče alata (»A ko bi ti nabroji vas alat«), zabilježio sam *planju, rašpu, planjat* (glagol), *pilu* (koju se stavi uz nogu pa se drvo uhvati objema rukama i *pila*), *šegac* (drži ga se jednom rukom i *šega*), *šegun* (ima dva drška

da mogu *šegat* dvojica). Čekić je *korać*, veći su *majc*, *bat*, *maca*. Rabe se *brokve* (čavli) i *vide* (vijci). Kada treba *staviti vidu*, učini se prethodno rupa velikim čavlom bez glave: *puntariol*. Kada se zabije *brokva*, i da ne bi smetala kada se *planja*, *skosura jon se glava*, tj. zabije pod površinu daske, i za to se rabi *skosur*. Kist je *penel*.

Oplata željezna broda je od *lamarina* (*lamarin*). Tu se *brokve nadomještaju rebatinama*. *Tondin* je željezna šipka koja se provuče kroz predmete, koje treba spojiti, pa se zatim učini glava s jedne i sa druge strane.

Pri brodogradnji se rabi ovo drvo:

za dno, *murva*, *brist*, *jasen*, *česvina*,

za strane, *borovina*, *hrastovina*.

Za dno i za strane rabi se i *dub*, *ariž*, *smrika*, *somina*, *dalmatinski bor*.

Kada se brod *zatvori*, tj. kada se postave *madiri* (*madir*: oplatna daska) na *korbe* (rebra), onda se *kalafata*. *Kalafatat* znači u *kimente* (prostori između *madira*) staviti najprije *stupu*, na koju se potom kod baraka stavi *bili štuk*, a kod većih brodova *pegulu* (katran) ili *asfalt*. To čini *kalafat*. Kad je to gotovo, onda se brod *pitura*. Barke se *pituraju* iznutra i izvana, a veliki brodovi samo izvana, dok se iznutra samo *katramaju* radi konzerviranja drva. Laneno se ulje zove *uje od lana*, a crvena boja proti *ruzini* (rđi) zove se *minio*.

Kad je brod na *kraju*, onda — ako treba ploviti — brod se *porine* (nikada se ne kaže *porinut u more*, nego samo *porinut*). Na kraj se brod *izvuče*. Za to sve služi *smuc*: dvije usporedne grede uzvinute poput saonica i vezane daskama, za pomicanje teških tereta. Kada se hoće urediti brodsko dno, onda treba *poslat brod na karinu*, *karinat brod*. Tada se dno *stupa*, *katrama*, *štuka*, *kalafata*, *pitura*. Brod se može *karinat* i tako da se *žbanda* (*žbandat*): brod se *akosta uz mul*, vezivanjem i potezanjem jarbula nagne se dotle dok se ne pokaže dno.

C. NAZIVI KOJI SE TIČU KONSTRUKCIJE BRODA UOPĆE

Trup se reče *truplo*, rjeđe *škaf*. Da brod može ploviti, *arma* ga vlasnik (*gospodar* kod malih lađa, *parun* kod *bracera* i *trabakula*, *armatur* kod velikih brodova) *jarbulima*, *jedrima*, *veslima* itd. Bokovi broda imaju ime *fjanak*. Kosi dio *trupla* gdje se *fjanak* uzvija i stanjuje prema *provi* zove se *brandon*, pa imamo *livi* i *desni brandon*. Tako građena *prova* naziva se *stelana prova* (ili *razvrćena prova*). Protivno je npr. kod *trabakule*: *buflasta prova*. Ako krma nije oštra, nego plosnata, dotična se ploha zove *kvadar od krme*. Svodovi kojima se *fjanak* uzvija prema *kvadru* zovu se *kvartiri* (*kvartir*; to je na krmi isto što i *brandon* na *provi*). Jedan je dio *trupla* pod morem, pa kada se hoće pitati koliko brod gazi, pita se koliko *peška*. Za *truplo* solidno i koje dobro leži na moru veli se da *dobro bati more*. Naprotiv, ako se lako *izvrati* (izvrne), onda se kaže da je brod *vergulast*. *Truplo* čine *korbe* (rebra), preko kojih se stave *madiri* (*madir*: oplatna daska). *Korbe* se dijele na *korbe* (u užem smislu), koje zatvaraju dno, i na *kontrakorbe*, koje zatvaraju *fjanak*. *Korba* na sredini dna je *luškoć*, a *pod provon* i *krmon* je *kalata*. Isto je i sa *kontrakorbama*: one na sredini dna su *capuli* (*capul*), one na *brandonima* i *kvartirima*

zovu se *buškamenti* ili *buškaventi* (*buškamenat*, *buškavenat*). Prednji je dio lađe *prova*, stražnji *krma*. Od jednog mornara sa Šolte ili Drvenika čuo sam pridjeve *proveni* i *krmeni*, ali u Kučiću ne rabe te pridjeve, nego se služe izrazima *po krmi* i *po provi*, *na krmi* i *na provi*. Preko *korbah* dolaze *madiri*. Produljenja *korbah* preko najgornjega *madira* zovu se *štili*. Sve pak što dolazi preko *kuvirte* (palube) zove se *mrtva banda*, tako da i *štili* tu spadaju. Brojeći od *razme*, imaju *madiri* ova imena: 1) *centa*, 2) *prvi fil*, 3) *drugi fil*, 4) *treći fil*, 5) *četvrti fil*, 6) *brageta*. Sada se svrši brojiti, pa se broji od *kolumbe* (kobilice): 1) *picun*, 2) *više-picun*, 3) *prvi ozdala*, 4) *drugi ozdala*. *Madiri* se *livoga* i *desnoga brandona* odn. *kvartira* (na *provi* odn. *krmi*) spajaju pomoću *ašte od prove* resp. *ašte od krme* ili *kilje*. No u *aštama* (statvama) je iskopan *lumbel*, u koji ljubi *špic* (stanjeni kraj) *od madira*. Kod velikih se brodova prvih dvanaest *korbah na provi* (po 6 sa svake strane) zovu *apostoli*. Onaj dio *ašte od prove* koji nadilazi *kuvirtu* (a kod *barke palmetu*) zove se *karoc*. Na brodovima sa *provon na kantun* (uglatim pramcem) nema nikakva *karoca* osim spomenutog. Ali na brodovima s oblim pramcem postoji još jedan *karoc*, a to je onaj ispupčeni dio gdje *ašta od prove* prelazi u *kolumbu*. Iznutra je *ašta od prove* pojačana *kontraašton*. Na *krmi* obično nema *kontraašte*, osim gdjekad u većih brodova. Da se brod ne *izvrati* (izvrne) prelaze *ašte* pri dnu u *kolumbu*. No veći brodovi imaju još ispod *kolumbe* dodanu i *kontrakolumbu* koja je od *giza*, a neki, navlastito parobrodi, imaju i bočnu kobilicu: *kilja di rolijo*. Kod brodova s *provon na kantun kontraašta* se produljuje u *pašmu*, a ova u *permezal* (ali ovo samo kod većih brodova). *Pašma* postoji i na *krmi*. Ali ona se ispod *treće ponte* ili *žbulte* (stup) prekida i produžuje u *permezal*. *Permezal* i *pašma* su *inkavani* ili *inkašani* u *korbe* na dnu. Prostori između *korbah* na dnu zovu se *sentine* ili *santine*. U njih se slije more ili kiša koja uđe u *barku*. Da ta voda može optjecati postoje u *korbama* po dvije rupice: *brunali* (*brunal*), rjeđe *burnali*. Da se ne bi gazilo u vodu sakupljenu u *santinama* i da bi se moglo slobodno hodati postavljene su poviše *korbah* daske: *pajoli* (*pajol*). Kod *barke* se *pajoli* dijele kako slijedi: 1) *pajol od prove*, 2) *pajoli od sridine*, 3) *pajol od krme*. Baš tamo negdje gdje se sastaju *pajoli od sridine* s *pajolon od prove* svršava i *pašma od prove*. Zadnja *korba* pod *pašmon*, zapravo zadnja *kalata*, zove se *kaušest*. Na *barci pašma* ide *inkašana* u komade drva stavljene poviše *korbah*, tako da tvore ravninu za *pajole*, pa se *pajoli* ne moraju uzdužno dijeliti. No to nije slučaj u većih brodova, gdje su *pašma* i *permezal* veliki i jaki, pa imamo *live* i *desne pajole*. Negdje u *santinama* ispod *pajola od sridine* imamo rupu koja služi da se brod može potopiti, ako se odčepi. Ta rupa, a jednako i njezin čep, zove se *klokun*. Brod se potapa *ako se je rasuši* pa *čini vodu*, a potapanjem se postigne da se *stanja*. Vodu, nakupljenu u *santinama*, *iseka* se (iscrpe) pomoću *šešule*. Po unutrašnjoj strani brodskog boka, pribijena na *korbe*, tako da tvori neku vrst okvira za *pajole*, prostire se *viržina* (dame će oprostiti ako ukažemo na anatomsko podrijetlo izraza). Da se ne bi kod ukrcavanja kvarile *korbe*, veći brodovi imaju iznutra *nekalafatane madire*, unutrašnju oplatu: *paraskozulu*. Ova se može lako mijenjati. Kod *baraka* nema *paraskozule*, nego jedan njezin ostatak: *kontramadir* i *fodra*. *Kontramadir* služi da se na nj prisloni *banak* (veslačka klupa). Ako *kontramadir* nije odmah ispod *razme*, onda između *razme* i *kontramadira* dolazi još jedan *madir*: *fodra*, koji odozgor pritiskuje

banak na *kontramadir*. Komadi drva u obliku kuta s funkcijom spoja zovu se *braculi* (*bracul*). Tako je kod *kajića kvadar od krme* pričvršćen uz *fjanke braculima*. I *late* su naslonjene na *bracule* (*late* su grede na kojima počiva paluba). *Bracul* koji pojačava spoj *livog i desnog brandona* s *ašton* zove se *zoja*. *Kantunal* je sličan *braculu*, manji po opsegu, i od željeza. Veći brodovi imaju *stivu* (brodsku utrobu) potpuno pokrivenu *kuvirton* (ili *kuverton* ili *kupirton*). *Barke* su otvorene i imaju samo na *provi* (rijetko na *krmi*), i to ne sve — *palmetu*. I *kuverta* i *palmeta* sastoje se od uzdužnih dasaka: *madiri* od *kuverte* (ili od *palmete*), i od njihovih poprečnih potporanja koji se zovu *late*. Mali otvori na *kuvirti* ili na *palmeti* su *purtele*. Veliki otvor nasred broda je *bukaporta*, a njegove su ograde *sajari* ili *sujeri*, koji se naziv rabi i za ograde *purtele*. *Late* se spajaju s oplatom pomoću *bracula*. Gdje su *purtele* i *bukaporte*, tu *late* ne idu skroz poprijeko, nego se dijele u dva dijela: slijeva i zdesna. Dvije lijeve i dvije desne *late* kod *bokaporte* zovu se *petineli*. Da voda ne bi s *palmete* curila u *barku*, postoji na *palmeti* prag: *katina*. Osim na *latama*, kod velikih brodova — bilo na jednu ili na dvije palube — *kuvirta* počiva i na stupovima koji se zovu *ponte* ili *žbulte*. Imamo još jedan potporanj za *madire od kuvirte*: *kojadu*. *Late* slijede naime jedna iza druge u određenu razmaku. Moglo bi se dogoditi da kraj kojega *madira* od *kuvirte*, koji je uz bok broda, nema na čemu počivati. U tu se svrhu stavi uz bok — od *late* do *late* — jedan potporanj nalik *zoji*: *kojada*. Daska odmah iza *karoca*, na koju stupi nogom tko se na *provi* ukrcaje, zove se *pulma*. Ispod nje je *zoja*. Da se valovi ne bi prelijevali po *kuvirti*, postoji *mrtva banda*. Najpotpunija je na *barku*, pa ću je po tom tipu prikazati. To je u stvari ograda koja se sastoji od produljenja *korbah*: od *štila*, od dva-tri *madira* i od jedne oble grede koja služi za naslon: *kavobanda* (»v« se jedva čuje) ili *frižeta*. Cijela *mrtva banda*, osim *kavobande*, zove se *partigeta* ili *murade* (plurale tantum). Na manjim brodovima nema svega ovoga, nego su samo *štili* i jedan do dva *madira*. Na *bite* se vežu *cime*. *Cima* se veže na sredini, kada se hoće *uhitit jednu tresu*, da brod u luci ne tuče uz brod koji mu je uz protivni bok. *Bite* su jaki drveni stupovi okomito usađeni. Na *krmi* su dva stupa jednaka *bitama* koja služe za vezivanje *cime* a i *škote*, a zovu se *mankuli*. Usađeni su izravno u *razmu*, a to je jaka obla greda koja dolazi poviše *korba* (kad nisu produljene u *štile*) i najgornjeg *madira*, *cente*. Na *motorinima* su *mankuli* maleni, i željezni ili mjedeni: *bituncini*. *Kastanjole* su tanje *bite* preko kojih je poprijeko pribijena gredica, tako da skupa tvore slovo T. *Kastanjole* su na *razmi*. Služe da se oko njih namotaju razni konopi. *Kastanjole* nalazim i na *jarbulima* jedara na *kar* i na *penu*. Daleko su manje, i tu služe da se za njih veže *štroca*. Da *cima* ne šeta, postoje *pasteke*: dva komada drva ili željeza, pribijena o *razmu*, koji drže *cimu* na jednome mjestu. Na velikim su brodovima rupe gdje se spaja *partigeta* s *kuvirton*. Služe za otjecanje vode. To su *manikele*. Kad ima mnogo vode po *kupirti*, za *rđava vrimenta*, onda za otjecanje vode služe vratašca, raspoređena po *partigeti*: *purtele*. Otvaraju se i zatvaraju pomoću *britvelah* (*britvele*).

D. DIJELOVI BRODA I ŠTO JE NA BRODU

a) **Barka**

Barka obično nema *kontrakolumbe*. Da joj se *ašta od prove* ne dere, često je po njoj ispružena mjedena pružica: *rigeta*. Mjed je *otun*. Da se *barka* može *istezat na kraj*, pričvršćen je na *aštu od prove* jedan prsten: *anel* ili *nos*. Reče se još i *izvuć na kraj*. Kada smo pri *anelu*, kazat ćemo odmah da se svi prsteni bez utora zovu *aneli*, a s utorom *radanče* ili *randanče*. Ali *radanče* nisu samo prstenata, već mogu biti i srcasta oblika. Na *ašti od krme* su *maše i femene*, koje odgovaraju *mašama i femenama* na *timunu* (krmilu), a pomoću kojih se *timun stavije*. No kod naših *barakah* nisu na *timunu* samo *maše*, a na *ašti* samo *femene*, nego je na *ašti* gore *femena*, a dolje *maša* (ili *maskija*). Produženje *ašte* poviše visine *palmete* zove se *karoc*. Ovaj niče iz jednog *bracula* koji ga opasuje, a koji se zatim prema *barki* produžuje u *razmu*. Prema naprijed, poviše mora se kod *ribarica* produžuje u jednu dasku *sprijeda užu*, a pri *razmi širu*, koja služi za *iskrcavanje*. Kod većine naših *baraka* *razma* stvarno i jest i izgleda ono što i *kavobanda* na većim brodovima. Ali kod većine *baraka* postoji još i *koridur* ili *škafa*. To je vodoravna daska koja brani da voda, koja se prelije preko *razme*, ne uđe u barku. Voda naprotiv po njoj teče i izlije se natrag kroz rupice u *razmi*. Tu svoju zadaću *koridur* — vodoravna daska — postiže pomoću *faše*, jednog na *koridur* pričvršćenog, s *razmon* usporednog i na *koridur* okomitog praga. Nema li *razme*, onda se *koridur* skupa s *fašom* zove *kuvertela*. Na *razmi* odn. *kuverteli* su *škarmadure* a na njima *škarmi* (*škaram*). O njima još potanje. *Sprijeda* je *prova* pokrivena *palmeton*. No *gajete* imaju *palmetu* i na *krmi*. Desetak prstiju ispod *razme* je s izvanjske strane protegnut od *prove* do *krme* tanak i obao drven pojas: *kordun*. Ispod same *razme* pruža se od *karoca* do kraja *palmete*, do *katine*, drugi jedan *kordun*: *faša*. Ona služi da mreže ne deru brod kada se istežu i da brod ne dere mreže. Neki je ne zovu *faša*, nego *mali kordun* u odnosu na prije spomenuti *kordun* koji oni zovu *veliki kordun*. Uz prag *palmete* — *katinu* — pričvršćena su dva *škarma*, koji se zovu *kavije*. Služe da se na njih veže *gindac*. *Kavija* ima općenito značenje: svaki *škaram* koji se nađe na *barki* a ne služi za veslanje nego za privezivanje konopa zove se *kavija*. Na *jarbulima* velikih brodova zna biti obruč sa mnogo *kavija* sve okolo: *kavijera*. *Kavija* ima i posebno značenje: *špicast bokun drva od jednu desetak prstih*, što služi za *kargavat lumbule kad se pjumbaju konopi*. Čini *pjumbu*, *pjumbaje konope* tko hoće spojiti dva komada konopa a da ne načini *grop* (čvor). *Kavija* služi da se *lumbuli kargaju*. Svaki je naime konop ispletan od tri dijela — tri *lumbula*. Kada tko hoće napraviti prostora među *lumbulima*, reče da će ih *kargat*. Da se može sjediti, položena su posred barke — a naslonjena na *kontramadir* — dva *banka*. Postoji i treći *banak*, na *krmi*. Svi su *banki* poprijeko. No na *krmi* sviđa se sjedalo uzduž boka barke i uz *kvadar* kod *kajića*: *sidita*. Na njoj *sidi oni koji guverna*. Na *siditi* ima pokriven mali otvor: *puvertela*. Onaj dio *sidite*, koji je pri samoj *krmi*, podržan je odozdol od jedne gredice: *traversin*.

Barka se pokreće pomoću *parića* (*parić*). *Gajete*, *leuti* i *trajte* se pokreću pomoću vesala. Jedno je *parić*, drugo je *veslo*. *Veslo* je, prvo, mnogo veće od

parića, tako da jedan čovjek može voziti na dva *parića*, ali samo na jedno *veslo*, jer *veslo* — osim kod osobito velikih *leuta* — dopire do protivnog ruba *leuta*. Druga je razlika u tome što su prijelazi na *veslu* blaži, a jače istaknuti na *pariću*. I *veslo* i *parić* dijele se na *palu*, kojom se *vesla*, i na *rucej*, koji se drži rukama. Najtanji, srednji dio zove se *štrop*. Drugo značenje *štropa* je konop u obliku omče koji se baci oko *škarma* i kroz koji se provuče *parić* i onda vozi. *Vesla*, *parići*, pa i sama *barka* mjere se *nogama* (33 cm). *Škarmi* su drveni palci, usađeni ne izravno u *razmu* nego u *gredicu*, veličine 15 i visine 5 prstiju, koja se zove *škarmadura*. Na *škaram* se stavlja *štrop*, kroza *štrop* *parić*. Na *leutima*, *gajetama* i *trajtama* nema *škarama*. Tu su *palci*. Izgledaju baš kao ispružena ruka s palcem okomito uzgor. Osim *škarama* postoje još i *maškete*. Njihov je oblik rašlja, kao na prački. Vrlo su rijetke. Još su rjeđa udubljenja na razmi, poput polumjeseca: *mezzelune* (ili *mezelune*). *Soha* je jaka daska od jedno 50 cm koja je gore polukružno izrezana. *Sohe*, *maškete* i *mezelune* imaju zajedničko to što se na njima (protivno nego na *škarmima*) vozi bez *štropa*.

Krmilo se reče *timun*. Na njemu su *maše* i *femene*. *Argola* je motka kojom se *timun okriće*. Ako se pri tome rabe kakve uzice, to su *freni od timuna*. Prema tome, radi li se o *barki* ili o *kajiću*, postoje dvije vrsti *timuna*: *sa glavon* i *bez glave*. Onaj dio *timuna*, na koji se *inkapela* (stavlja) *argola*, dakle onaj uski dio, na *kajiću* je debeo i svojom debljinom nadvisuje debljinu lista krmila, dok je na *barki* u ravnini lista krmila. Stoga se kaže da *timun od kajića ima glavu*, a *timun od barke da je nima*. *Timun se okriće* ili *guverna* pomoću *argole* ili pomoću *rode*. Ako se *guverna s rodon*, za *timun* su pričvršćena dva krila koja se sa dvije *kadene* vezuju s *rodon*. Krila se zovu *argole*, a *kadene* su *freni*.

Jedra od barke. U obzir kod baraka, gajeta, leuta i trajta dolaze dvije vrsti: jedro na *kar* i jedro na *penu* (*lantinu*, *trijangul*). Jedra na *penu* imaju tri kuta, ona na *kar* četiri. To zato što kod jedara na *penu*, s *lantinom* završava i jedro, a *lantina* se neposredno nadovezuje na *mur*u (konop koji je vezuje za *palmetu*), dok kod jedara na *kar* visi ispod kraja *lantine* još jedan komad jedra (konop koji ga porubljuje zove se *kar*), a tek se *kar* nadovezuje na *mur*u. Jedra na *penu* nisu *peliška* jer se *nahode* samo kod *leuta*, *gajeta* i *trajta* kojih nema na *Pelicu*. Jedra na *kar* imaju u nas *barke* i *kajići*. Jedro na *kar* je i *majstra* koju vidimo na *bracerama* i *trabakulama*. — Da se može jedriti treba najprije da postoji *jarbul*. Na vrhu mu je loptica: *pomul*. *Jarbul* probija *palmetu* blizu *katine*. Dotični se otvor zove *skaca*. Motka, uz koju je privezano jedro, a koja uvijek koso križa *jarbul*, zove se *maca* ili *lantina*. Motka koja ne križa *jarbul* je *pik*, kakav vidimo na *randi*. *Lantini* odozdol, vodoravno s morskom površinom, odgovara *bum*. *Peliške* ga *barke* nemaju. Obrubljuje jedro sve naokolo jedan konop: *grativo*. Između *mace* i *mure* na jedrima na *kar* je konop po imenu *kar*. Pojačanje jedra na kutovima zove se *rinforac*. *Firse* su komadi platna, iz kojih je sastavljeno jedro. Na *jarbul* se jedro diže konopom koji se zove *gindac*. Jedro se može *isavat* (podizati) i *mainavat* (spuštati) jednim ili dvama *gindacima*. U ovom potonjem slučaju *gindac*, koji hvata *pik od rande* s izvanjske strane, bliže *cimi* (*variji od pika*), zove se *gindac de dentro*; a onaj *gindac*, koji hvata *pik* s unutrašnje strane, bliže *jarbulu*, zove

se *gindac de fora*. Kod jedra po tipu *demeza* (*majstra, trinket*) imamo *gindac*, koji hvata *lanticu* više prema *cimi*, i *mantić*, koji je hvata više prema *jarbulu*. Jedro se diže *gindacon* pomoću *bucela* (*bucêl, búcêl*). To su dvije jajaste daščice, velike obično kao dvije šake, međusobno spojene, među kojima je jedan ili više kotačića utorenih preko kojih se *pasa gindac* (prevuče). Ovi se kotačići zovu *raji*. Pravilo je da *raj od bucela* bude od *lenja santa* (cedrovine). Ima li *bucel* valjke oko osovine *rajah*, onda je to *bucel cilindrani*. Rabi se na *piku* i *penunu* te na *lajbotu od vapura*, jer može više podnijeti od običnog *bucela*. Njegova je posebna vrst *garipula*. Ova ima malo drukčiji oblik od *bucela* i željezna je, dok je *bucel* uvijek drven. *Garipula* se rabi na *mantu*. Da bi se *macu* pritislulo uz *jarbul*, postoji poseban konop: *štroc* ili *troca*. Nju se *parlaron* (*parlar*: jedan čvor) *veže oko mace*, dolje kraj *kastanjole* na *jarbulu*. — *Gindac* se veže za *kaviju* na *palmeti*. *Gindac* se *ingambeta* (*ingambetat*) na *anel od mace* pomoću *gambeta* (*gambet*). To je poluprsten koji se *zatvara vidon* (*vida*: vijak). *Zapovid* za dizanje jedra je: »*Isa jedro!*« Za spuštanje: »*Maina!*«. Kako smo rekli, jedro je sve naokolo obrubljeno *grativot*. *Grativo* opet između *mure* i *mace* je *kar*. Ovaj se produljuje u konop zvan *mura* koja spaja *kar* s jednim *anelon* na *palmeti*. — Postoje još i *buceli* koji se zovu *pasteke*. *Cima* se provuče kroz dvije pasteke, pa preko *tambura od vinča*, i *tako se brod nategne*. — Konop kojim je jedro vezano po krmi zove se *škota* (tal. *scotta*, njem. *Schotten*). *Škota* se vezuje uvijek s one strane, na koju je barka uslijed vjetra nagnuta. Strana, odakle vjetar puše, je *sovra-vento*. *Škota* je uvijek *soto-vento*. Ona se vezuje za *mankul*: drven stupić, na barci visok četiri prsta. Na većim je lađama *mankul* prekrižen *tondinon* (*tondin*): željezna šipka. Jer, na sam *mankul* se *škota* ne može vezati, i za tu svrhu je na *mankulu* *tondin*. Njega nema na barkama. Tu se *škotu* prebaci preko *mankula*, a veže se za *ganač*: kuka s izvanjske (bočne) strane *razme*. Kad uslijed prejaka vjetra prijeti da se barka *izvrati* (izvrne), onda se *zapovida* da se *uhitu* *trcaroli*. U tu svrhu služe *metaffjuni* i *baroze* (*buroze*). Jedro se *zavije* do crte *špaga* (konopčića) koji na jedru vise u redu a to su *metaffjuni*. Na *grativu* pak vise *špagi* dosta jači od *metaffjunah*: *buroze* (obješene na *radančici*). Pomoću druge *baroze*, koja je uza *škotu*, jedro se *skrati*, a ujedno se *metaffjuni*, koji vise na jednoj stranici jedra, vežu sa *metaffjunima*, koji su na drugoj stranici jedra. To je kada se *uhiti jednu ruku* *trcarola*. Ako se hoće *uhiti* *dvi ruke* (ili *drugu ruku*) *trcarola*, onda se radi *metaffjunima* poredanim poviše prvog reda *metaffjunah*. Pravilo je da *buroze* *ostavit po noći ni po mornarsku*. Jedro je uz *macu* vezano *ligadurama*. Na određenim razmacima na *grativu* su *radanče*. Svaka *radanča* ima svoj konopčić: *ligaduru* (zapravo ih ima dvije). *Ligaduron* se jedro priveže uz *macu*. Ali, namjesto da svaka *radanča* ima svoje *ligadure* može se jedan jedini *špag* provući kroz *radanče* pa preko *mace*: *pasarin*. Iz istih *radanča* visi opet sa svake strane po jedan *špag*: *bižonjin*. Kada se jedro *zavije*, onda se *bižonjinima* *zatvori* da se opet ne *razvije*. Kako jedro tako i *flok* ima *grativo*, *muru*, *škotu*, ali namjesto *gindaca* je *mantić*. Nominativ je *flok*, genitiv *floka*. Sa strane se *jarbul* drži *sartijama* (*sartigama*). To su žičane uzice koje su kod *pasare* pričvršćene uz *banak*, dok su kod *barke* vezane za *fjanak* jačim željeznim šipkama *inkavanima* u bok: *landama* ili *olandama*. No da bi se mogle bolje i lakše natezati, nisu *sartije* vezane neposredno za *lande* (*olande*). Između njih su *koriduri*

koje se *pasa priko bigota*. Naime, na početku *landa* i na kraju *sartijah* ima po jedan drven kotač sa četiri rupe. To je *bigota*. Kroz ta se dva kotača nategnu dva konopa — *koridura* — tako da se *sartije* dobro rastegnu. Namjesto *bigota* mogu biti i *buceli*. *Koridure* i *bigote* može zamijeniti željezan mehanizam u obliku šipke :*braga*. — *Barka* se *armiža* (veže uz kraj) *cimama*. Rabe se i *sidra*. Sve *cime* skupa, sa *sidrima*, tvore *armiž*. Između *karoca* i *purtele* je na jednom *anelu* vezana *cima od prove* ili *barbeta*. Izraz *barbeta* se ne rabi kod velikih brodova. *Cima od prove* ili *barbeta* se baci na kraj kad *barka koštaje* (pristaje). Reče se: *baci cimiu, primit ću ti cimiu, veži cimiu, mola cimiu*. Kada se *barka armiža* baš u svojoj *vlaci* (mala lučica za barku), tu ona ima i *kadenu od prove*. Naime, polazeći od dvije *kolune*, spajaju se na rubu *mosta* (malen gat) dvije *kadene* jednim *anelon* na koji se jedna *kadena ingambeta*, a druga spoji pomoću *falsog oka*. Zatim slijedi jaka *cima* koja završava jakom omčom koja se baci oko *karoca*. Reče se: *inkapela karoc!* Sastavni dijelovi lanca, verige, nazivaju se *oko od kadene* ili *maja*. *Cima* kojom se *inkapela karoc* vezuje se na spomenuti *anel* koji spaja *kadene* pomoću *radanče* koja je u tu *cimiu* upletena. Na krmi može barka imati *cimiu od krme*, a u svojoj *vlaci* ima *kadenu* jednaku onoj *od prove*: *kadena od krme*. Samo, ako se radi o *kajiću*, onda nema govora o omči, nego o *špagu* koji se veže uz *anel na siditi*. Ta se za veću sigurnost učini i na *barki*, premda joj stoji *inkapelan karoc od krme*. Kad nema *barke* u *vlaci*, onda joj *kadena od krme* leži u *moru*, a da je se može naći pluta poviše nje komad *pluta* ili drva, s kojim je spojena jednim *špagon*: *senjal od kadene*. I *kadena od krme* i *cima od krme* običavaju se nazivati *kudeta*. — Da barka ne bi *rušala* o kraj (derala se) kad je *armižana*, objesi se bilo na *provi*, bilo na krmi, bilo na *fjanuku* jedan *pajet* (isto i kod većih brodova). U *armiž* barke broji se još i *sidro* koje barka *baci* ili *surga* kada se *armižaje* izvan svoje *vlake*. *Sidro* se *salpa* (istegne) pomoću *čela od sidra*. Konopi za vezivanje brodova su *lancane*.

b) **Bark**

1. *Bark* ima, kao i *barka*, **truplo** ili **škaf**.

Sve, što nije *truplo*, dakle sve, što se *truplu* doda da se brod osposobi za plovidbu, zove se *armadura*. Stoga se brodovlasnik pomorski poduzetnik i zove *armatur*. Riječ *armadura* se samo za jedan glas razlikuje od riječi *armatura*, a to je na mreži sve ono što nije sama mreža (*teg*). Sa druge strane, imamo pojmove *matadura*, *atrecatura* i *armiž*. *Armiž* je sve ono, pomoću čega se brod *armiža*: *cime*, *lancane*, *kavo-de-fero*, *gumine*, *sidra* i *ankore*. *Matadura* je ono, pomoću čega se brod na jedra pokreće: *jedra*, *jarbuli*, *penuli*, *bumi*, *piki*. Po *mataduri* se jedna vrst broda i razlikuje od druge. Reče se da je brod *amatan na loger*, *na brik*, *na bark*. »*Amatat ću brod na škunu*«. U *atrecaturu* bi spadali, bili bi *atreci*: *paranki*, *buceli*, *gruje*, *kolonete*, *senjaleti*. — *Bark* ima uvijek *kontrakolumbu*. *Škaf* se dijeli na *dno*, *fjanke*, *brandone*, *kvartire* i *kvadar od krme*. *Prova* je ispod *bumpresa* ukrašena: *pulena*. Preko cijeloga *fjanka* ili *bande* ima dva *korduna*. Kada smo već pri *truplu* barka, reći ćemo nešto o *toneladju* (*toneladj*). Pomorac rijetko spominje brutto-registarske tone. Ne govori o zapremini. Kada spominje *tonelate*, misli na nosivost, na to *ko-*

liko brod nosi. Jedna srednja gajeta nosi 30—40 kvintalah, bracara tridesti tonelata, trabakula 100, škuna 300, brik 500—600 (on spada već među brodove koji traversaju očeane), bark 700—800, nava oko 1000.

2) **Jarburada:** to su svi *jarbuli* zajedno. Stari pomorci uvijek ističu da se teško verat po *jarburadi*. Sastavljena je kako slijedi: *jarbul od prove*, *jarbul od medzarije* (ili od *majstre*) i *jarbul od pala*. Osim ovog zadnjeg, prva se dva dijele svaki na tri *bokuna*. Tako su na *jarbulu od prove*: *koluna od trinketa*, *jarbul od paroketa*, *jarbulet* (*jarburet*) od *prove*. *Jarbul od medzarije* se dijeli na: *kolunu od majstre*, *jarbul od gabije* i *jarbulet od majstre*. Napokon, *jarbul od pala* se dijeli na *jarbul od rande* i *jarbulet od kontrarande*. Na donjem kraju spoja *kolune od trinketa* s *jarbulon od paroketa* je *kofa od trinketa*, a na gornjem je kraju *krožeta od paroketa*. Na gornjim spojevima su opet *krožete*. *Krožeta* se obično stavlja na spoj *kolune i jarbula*, *jarbula i jarbureta*, dakle na spoj dva *bokuna*. Može se staviti (kod malih brodova, npr. kod *bracera*) i na drugu trećinu *jarbula* od jednoga komada. *Krožeta* ima izgled dva na istoj visini usporedno postavljena križića, od kojih je jedan sprijeda, drugi straga. *Krožeta* se može sastojati i od samo jednoga križića, tako na manjim brodovima. *Kofa* se naprotiv sastoji od jednoga križića koji je sa stražnje strane spoja i od jednoga poluobruča koji je sa prednje strane spoja *jarbula i jarbuleta*, ili *kolune i jarbula*. Ovaj se poluobruč spaja s križićem. *Kofa* može imati i uređaj za izviđača: *dno i mrižu*. — *Krožetama i kofama* na *jarbulu od prove* odgovaraju na *jarbulu od majstre kofa od majstre* s još tri *krožete*. Na *jarbulu od pala* su dvije *krožete*. — Za flokove postoji na samoj *provi* jedan kos *jarbul* koji se dijeli na *bumpres*, *baštun od floka* i *baštun od kontra-floka*. Okomito na taj kos *jarbul* a u smjeru mora ide opet jedan malen *jarbulet*: *penacin*. S oba *baštuna* i s *ašte od prove* razapeti su preko njega konopi, od kojih neki od gornjih služe mornarima da po njima hodaju kad rade oko *bumpresa i baštuna*. Ti se konopi zovu *capapije*. Razapeti su i ispod *penunah*. Na *gajetama i leutima* sam vidio drukčiji *capapije*. To je komad drva koji opasuje *aštu od prove* a služi za lakše silaženje na kraj. Visi na dva konopa. — Kod *bracera*, *kotera* i *trabakula* nema trodiobe na *bumpres*, *baštun od floka* i *od kontra-floka*. Tu je samo *baštun*. Skoro okomito na njegov smjer, a u ravnini *kuvirte*, pružena je izvan *fjanka* jedna ruka: *gruja*. Obično je *gruja* s obje strane. Svrha je dvostruka. Služi, prvo, da se pomoću nje *surgaje i salpaje sidro i ankora*; drugo, da se *baštun* sa strane pričvrsti o nju pomoću dva *kavo-de-fera*. Inače je *baštun* vezan s *jarbulon od prove strajima*, a s *ašton od prove*, *mustaćen*.

3) **Jedra.** Brojeći od *jarbula od prove* imamo ove flokove: *trinketa*, *trinketina*, *flok* i *kontra-flok* (*flok de fora*). Na *jarbulu od prove* su ova kvadrata jedra: *trinket*, *donji paroket*, *gornji paroket*, *papafig od prove*, *kontra od prove* (namjesto »gornji« i »donji« čuje se i *de šužo* i *de bašo*). To je normalno na barku. Ali u mojoj je kući u Kućištu slika barka *Pelēsac* koji je bio u suvlasništvu i pod zapovjedništvom moga djeda, kap. Marka Pederin. *Pelesac* nije imao *kontra od prove*, ali je imao *kontra od majstre*. Isto sam vidio i na slikama još nekih barkova u Kućištu: npr. bark *Francesco Luca* od kuće *Mimbelli*. Bark ne mora biti malen ako mu manjka *kontra od prove*. — Sa druge

strane, neki su barkovi još poviše *kontra od prove* imali *di-kontra*, ali rijetko, u Kućiščima nikad. — Na *jarbulu od majstre (medzarije)* su ova *kvadrata* jedra: *majstra, donja gabija, gornja gabija, papafig od majstre, kontra od majstre*. — Na *jarbulu od pala* nisu *kvadrata* jedra, nego *randa* i poviše nje *kontra-randa*. Neki su brodovi imali jedro koje se zvalo *škovakasaro*. Trokutna jedra, poput floka, koja su se razapinjala između jarbola, zvala su se *velete*. Prva *veleta* odozdol između *jarbula od prove* i *jarbula od majstre* zvala se *karbunera*. Kad bi se *navegalo* po laganim vjetrovima — *brizama* — *uhitilo bi se kurtelace i kurtelacine*. To bi se učinilo tako da bi se *penune* produljilo pomoću malih *penuna* i to na taj način što bi se ovo potonje pričvrstilo na one prve pomoću *vera* (obruč). Dolje su bili *kurtelaci, gore kurtelacini*. To bi činili stari kapetani kad bi se s kim *ragatali* (utrkiivali) *priko Očeanu*. Spomenuti mali *penuni* su se zvali *penuncini*.

4) **Penuni**. Neki stoje *fiso, fermo*, tako da se ne mogu *isavat* i *mainavat (kalavat)*, drugi su pomični. Reče se još i *penul*. Svako *kvadrato* jedro ima jednu tešku motku na kojoj visi a koja s jarbolom tvori križ. To se zove *penun*, ali *penuli trinketa* i *majstre* zovu se *trevi*. *Gabija* je sinonim za *kvadrata* jedra i *penune*. *Randa* je razapeta između *buma* i *pika*. *Bum* je dolje, uspooredno s *kasarom*, a *pik* je gore, u kosoj crti sa *bunon*. *Pik* samo neki vrlo stari pomorci zovu *antena*. Onaj dio *buma, pika* ili *penuna* između *cime penula* i kraja jedra, onaj njegov slobodni dio, zove se *varija*. Da mornar može *zavit* jedro uz *penun* mora imati gdje da stane. Stoga su od jednoga kraja *penuna* na drugi vezani konopi: *capapije*. Kada se jedra zaviju, ne vežu se *bižonjinima* kao na barci, nego *saketama*: vrlo plosnati konopi, da ne deru jedra. Jedra se moraju *zavit* u obliku cigarete. Kada *daždi, skvasi* se tako samo onaj izvanjski, maleni dio jedra. Ovdje ćemo spomenuti i *imbruje (imbruj)*: konopi koji se rastežu od sredine *penuna* prema dva donja kraja *kvadratog* jedra. Zavijanje jedra počinje time što se pomoću *imbrujah* donji kraj jedra *isa do penuna*. Tako se jedro onesposobi za otpor vjetru, a mornaru se omogućiti da ga zavije. *Penuni, jarbuleti* i sl. su kao rezerva vezani posred *kuvirte*. To se zove *đara*.

5) **Crna manovra**. Riječ *manovra* ima dva značenja. U prvom ona znači manevar, smišljen pokret broda. U drugom znači sve konope skupa pa se dijeli na *crnu* i *leteću*. *Crna manovra* su konopi *katramani* i određeni da *stoju fiso*.

a) Od sprijeda drže *jarbule straji*. Dva *straja jarbula od paroketa* hvataju *baštun* (treći hvata *bumpres*) odozgor, pa je odozdol razapet od *baštuna* na *aštu od prove, mustać: kadena* koja služi da *baštun od floka* ne ponesu *straji* kada se jedri. Na *straje* se *isaju* i *mainaju* flokovi, i to pomoću malih kolačića: *kaneštrelj*. Na *škovakasaru* nisu *kaneštrelj*, nego se on diže na *jarbul od pala* pomoću *kolačah*. Flok se *isaje mantičen*. *Mainaje* se sa *kargabašo*. U smjeru, koji sa *baštunon od floka* čini pravi kut, a vodoravno s morem pruža se jedna motka: *gruja*. Od vrha *baštuna* pa do nje pruža se jedan *kavo-de-fero: draja*.

b) Sa strane drže jarbole *sartije*. Na *jarbulu od prove* i od *medzarije* se od druge *krožete*, resp. od početka *jarbuleta*, spuštaju do *kofe sartirole*. Preko

sartijah i sartiolah su poprijeko, usporedno s palubom, vezane *grižele*. To su ili uzice ili daščice, a služe da se po njima mornari mogu penjati na *penune*.

c) Također po strani (*bandi, fjanku*) pričvršćeni su koso prema krmi *pataraci* koji zajedno sa *sartijama* drže *jarbul*. *Pataraci* se na prvom i drugom jarbolu spuštaju s početka *jarbuleta*, i to sa stražnjega kraja *krožete*. *Patara-cini* se pak spuštaju s oba *jarbuleta*.

6) **Leteća manovra.** Tu spadaju *braci, mure, škote*. Na krajevima jedara na kvadrat uz *penune* su konopi koji se zovu *braci*. Vezani su uz kraj *penuna* pa se tako *penuni* njima *bracijaju* (okreću). Što su *braci* na *penunu* to su na donja dva kraja jedra *škote i mure*. *Škoton* se drži jedro *šotovento, muron sovravento*. Odriješiti *muru* kaže se *dežmurat*, a vezati *amurat*. Imperativi: *dežmura, amura!* *Škote* se *kacaju* (pritegnu), *laščaju* (popuste) i *molaju* (potpuno popuste). Ima i *zapovid*: »*Promini škotu!*« To je kada se *manovra u barci* pa se *škota* prenese s jednoga kraja na drugi. Na velikim brodovima *škota* nije jednostavni konop kao na *barki*, nego je namješten jedan *paranak* da je lakše zategnuti, jer samom *škoton* ne bi bilo moguće *manovrat* velikim jedrima.

7) **Konopi, sidra i ankore.** Za kraj se brod veže *cimon od prove* i *cimon od krme*. Može se i *surgat ankora*, a kada se isplovljava, onda se *ankora salpa*. *Ankora* ima dvije *pate* (kuke), a na gornjem kraju ima *anel* na koji se *ingambeta kadena*. Ispod *anela* je *penun* koji križa *ankoru* uvijek u protivnu pravcu od *patah*. Taj se *penun* zove *cip*. Takva *ankora* ima književan naziv admirali-tetno sidro. Veliki *vapori* imaju *ankoru na patent*. Ova nema *cip*, a *pate* su joj pomične. Takvi brodovi imaju na krmi *ankoru* kako je maločas opisana (admiralitetno sidro): *ankorot*. Od *ankore* se razlikuje *sidro*. Rabe ga manja plovila. Ima četiri *pate*, a nema *cip*. *Sidro* se *salpaje* pomoću *čela* (konopa) *od sidra*, a *ankora* pomoću *kadene*. *Ankora* se *viraje ili salpaje* (diže). *Zapovijed* glasi: »*Vira!*« ili »*Salpaj!*« Kada se *ankora baca ili surgaje*, *zapovid* je »*Fondo anko-ru!*« Reče se da je brod *ankora u Dubrovniku*, da je *surga na radi od Tagan-roga*, da je *u ponedinik salpa*. *Ankora* se *salpaje* pomoću *munivela* ili *mulinela* koji je *u staro doba bi na ruke*. Okretao se pomoću *rucejah* (ručica) koji su se dizali gore-dolje, tako da se govorilo da se *munivel pumpa*. To je bio *munivel na krik*. Ali ima *munivelah* koji se okreću uokrug, jednako kao i *argan* ili *arganet*, a to je okomito položen širok valjak koji se okreće i služi za sakupljanje konopa po palubi. U kutu što ga tvori *ašta od prove* i *pašma* je prostor gdje se slaže *kadena od ankore: pic*. Da se zna gdje je *ankora*, kad je *surgana*, pluta nad njom *senjal* koji se zove *gavitel*. *Kadena* prolazi kroz rupu na *brandonu: oko od ankore*. Ali kad brod plovi, ne može se pustiti da *ankora* visi na *oku* i da tuče po *brandonu*. Stoga se *ankora* pomoću *grujah* podigne na palubu. U tu se svrhu veže jednim osobito jakim *parankon: kalorna*. Kada se hoće *ankora* pripremiti da se može *surgat*, onda se opet spusti do *oka*. To se zove *penelat ankoru*. Što se tiče *armižavanja broda* (vezivanja uz kraj), *cima od prove* se veže na *kolunu*, koja — ako je velika — ima naziv *preza*. *Cima od krme* vezuje se uz *kolumu* ili uz *bovu* (plutaču), ili se pak *surga po krmi*. Ponekad *triba u portu i uhitit jednu tresu*. To znači da brod treba vezati

cimon i sa strane. Zato brod i ima *bite* i sa strane. *Cima* može biti konop ili *kavodefero*. Jači se konop zove *lancana*. Ona se na mjestu, gdje se odvaja od broda, na rubu palube, *infaša* da se ne dere. *Kavo-de-fero* je od željeznih niti. Kada prijeti *rdjava brime* (suprotno je *čaro brime*), brod se *po provi veže uz prezu guminon* (*kavo de gumina*): konop od tri *lumbula*, od kojih je opet svaki *lumbul* ispletan od tri *lumbula*. Načinjena je od *elastika*. Najdeblji je od svih konopa *grlin*. Njim se brod veže za drugi brod kad ga se *remurčaje*, kad ga drugi *ragata*. Vidimo po ovome da glagol *ragatat* ima dva značenja. Kad je u pasivu, znači utrkivati se. Kad je u aktivu, tranzitivan je i znači potezati, tegliti, dakle isto što i *remurčat*. *Mrlini* su najtanji konopi. *Gije* su opet jaki konopi koji — provučeni kroz *bucel* — služe za dizanje i spuštanje predmeta. Novi konopi, koji još nisu u uporabi nego leže smotani, zovu se *korkuma*. Nakon *manovre* ostanu mnogi konopi po palubi. Stoga *kapetan zapovidi*: »*Duča cime!*« — *Paranak* su dva *bucela* spojena konopom. Bitno je da je jedan *bucel fis* (da *stoji fermo*), a drugi da je pomičan. *Paranci* se rabe za olakšanje podizanja tereta po poznatom fizičkom zakonu. Deminutiv je *parankinet*. Kada se *staviju u redu sartije i pataraci*, rabi se *paranak* pojačan još jednim *bucelon* koji se zove *parankorečín*. Inače se dodatni *paranak* zove *paranko di rinforco* ili *kontraparanak*. *Kalorna* je *paranak*, čiji *buceli* imaju po 3 *raja*. Obični *paranak* ima jedan *raj* pa se zove *unjuli paranak*, ili pak ima dva *raja*, pa se zove *dupli paranak*. Konopi *paranka* zovu se *vete*. Zakvačiti *paranak* pomoću *ganča* (kuke) reče se *inkocat*: »*Inkoca paranak!*«.

8) **Kuvirta**. Reče se i *kupirta*. Dijeli se u tri dijela. Na *provi* je *kaštil* ili *kaštel*, na krmí *kasar*, dok srednja paluba nema poseban naziv, jedino što se mjesto označi po *jarbulu*: *kola trinketa*, *kola majstre*. *Kaštel* i *kasar* su malo uzdignuti i zato postoje *skalini* da se može na njih *montat*. Ograda *kuvirte* je različita na samoj *kupirti* od one na *kasaru* i *kaštilu*. Na ovim potonjim je *balaustra* (stupići) koja se sastoji od *koloneta* i *pasamana*. No na samoj *provi* ograda je puna: *baštingaj*. Na *kuvirti* između *kasara* i *kaštila* su *murade* ili *partigeta*. To je puna ograda. Jedna zaobljena greda dolazi na gornji rub *partigete*, za naslon: *kavobanda*, ili *frižeta*. *Kavobanda* plus *partigeta* jednako *mriva banda*. Da voda može otjecati s palube postoje na donjem rubu *partigete* male rupe: *manikele*. Ali kad za *rdjava brimena* dodje mnogo vode na palubu, voda se pušta kroz mala vratašca na *partigeti*: *purtele*. Glavna vrata na *partigeti* kroz koja se ulazi na brod zovu se *barkarić*. Na smoj krmí je *roda* od *timuna*. Okretaji *rode* se prenose na *timun* pomoću uzica: *freni od timuna*. Blizu *rode* je *busula* na kojoj je *roza* (vjetrulja). Blizu *rode* je i *tuga*: za lakat viši od palube strop *kamare* koja je ispod krmí. Na *tugi* su *funistrini* (prozorčići). Ali, budući da oni ne daju *kamari* dostatno svjetla, to je nad *kamaron* isječena paluba i tako je postavljen jedan prozor na samoj palubi: *špiraj*. Koji put je između *tuge* i *rode* od *timuna* još i *gabina* (ili *kamarin* na krmí). To je mala kućica koja služi kao stan na krmí. Na početku *kasara*, pri samim *skalinima*, zna biti postavljen *čošak* (kiosk). Svrha mu je ista kao i *gabini*. U *čošku* bi *kapetan* i *škrivan* jeli. *Čošak* se razlikuje od *gabine* oblikom krova: dok *gabina* ima ravan ili polukružan krov, *čošak* je natkrovljen niskim i širokim stošcem. Blizu *čoška* je *tambuć*. Ako nema *čoška*, onda je *tambuć* ondje gdje zna biti *čošak*. *Tambuć* je natkriven ulaz u *kamaru*. Posto-

ji i na pramcu. Izgled mu je kao četvrtina kruga s lukom prema pramcu ili krmu, a radijusom okomitim. *Tambuć* bi prema tome bio na barku što su *purtele* na *leutu* i *gajeti*. Po palubi ima bark velike otvore kroz koje se *karag* (teret) spušta u *stivu*. Ti se otvori zovu *bukaporte*. Tamo negdje blizu *skalina od kasara* je i *pumpa* koja je nekad bila ili na *ruke* ili na *jedra*. Barkovi su imali i *argane*, *munivele* i *vinčeve*. Poviše *tuge* bio je *bum od rande* koji bi *podali* na *kavalet* ili *tresu*. *Kavalet* — to su dvije grede u obliku slova X. *Tresa* je naprotiv jedna greda prebačena na dva željezna *forkoća*. Na tu se gredu, jednako kao i na *kavale*, *pođa bum*. Ali *kavalet* ima još jedno značenje. Na *bum* je naime pričvršćen polukrug kojim *bum* opasuje i ljubi *jarbul: krocula*. Izgleda kao slovo Y, zajedno sa *bumon*, samo što je gornji dio toga slova zaobljen. *Bum* sa *kroculon* je *podjan* (položen) na jednom četiri prsta debelom i isto toliko širokom obruču koji opasuje *jarbul: lingvet*. Odozgor drže *bum gundunjere*: dva konopa razapeta od korijena *pika* pa hvataju *bum* ne po sredini, nego malo više prema *variji*. Na korijenu *pika* ih se *passa* kroz jedan *bucel*, tako da se njima može *manovrat* sa *kuvirte*. Nategnuta je — drži *bum* — uvijek *gundunjera*, koja je *sovravento*, da ne dere jedro, a iz tog je razloga *laškana* (opuštena) — pa ne drži *bum* — *gundunjera*, koja je *sotovento*. — Ako je brod bio *surgan*, onda bi se uz bok koso spustila pomoću *grujah* i *paranakah skala reale*. Na njoj su *pasamani* od konopa za koje se čovjek hvata rukom. *Pasamani* su na *stantima* (stupićima). Ako bi brod bio armičan uz *mul* (gat), onda bi se *skala reale* jednostavno prebacila na *mul*. *Trabakule* i *bracere* nemaju *skalul reale*, nego običnu dasku koja se zove *ponat*. Ako se tko na brzinu ima uspeti na brod — recimo *pilot* — onda mu se ne spušta *skala reale*, nego *skala buškaina* (ljestvice od konopa). Bark nosi sobom ove barke. Prvu ćemo spomenuti *barku o' salvatađa*. Služi za spasavanje. Danas se reče *lajbot* (po engl. *life-boat*). Posebna je barka za *kapetana* kad ide na kraj *uzet pratiku: skalet*. U ona prošla vremena kapetan bi na krmu *skaleta* dao za se *prostrit tapit* ili *tepić* (sag). Kada se brod po *fjanku* pere, *pituraje*, ili kada se *tuče ruzina* sa *fjanka martelinon*, ili kada se *pitura struže rašketon*, rabi se *batelina*. Napokon, ponajviše za mjerenje brzine broda, postoji *pasareta* ili *barketa*. Brzina se pak mjerila ovako. *Kadet* bi se *ukrca* u *pasaretu* i uzeo sobom *ampuletu*. To je kutijica sa dva razdjela, od kojih je jedan pun fine *pržine*. Pržina se pusti sipjeti u donji razdjel, i to traje 15 sekunda. Dok pržina sipi u *ampuleti*, *noštromo fila* jedan *špag* koji je pričvršćen na *pasareti*. Ova stoji mirno na pučini, a brod plovi naprijed. Koliko se *noda isfila* za 15 sek., po tome se mjeri brzina. *Nod* je otprilike 43 stope. Ako je *ampuleta* na 15 sek. (a ima ih i drukčije udešenih), onda jedan *nod* znači *dvi milje*. Prema tome, broj *isfilanih nodah* pomnoži se sa dva pa se dobije brzina broda u miljama. *Škandaj od sonde* je sprava za mjerenje dubine. Sastoji se od jednoga *špaga* koji ima na dnu *pjumbin* (olovo). Barke na brodu vise na *grujama*: pokretni željezni stupovi, pri vrhu nakrivljeni na luk, tako da naličku rabi *gruju* (ugoru). — Obično je između dva prva *jarbula fogun* ili *kužina* (jedna kućica od dasaka). Reče se »*Fogun poša, fogun doša!*« To odgovara izreci »Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba«. — *Gruja* na *leutima* služi da se njom istegne *mriža kogoj* zvana još i *plivarica*. No ova *gruja* nema oblik *grujah* na brodovima, nego je to greda usađena u palubu koja strši koso nad

moren. — Na *kuvirti* ćemo vidjeti i *bujole* (drven sud okomitih stijena) i *maštele* (drven sud kosih stijena). *Bujolima* i *maštelima* (1. padež sing.: *bujol* i *maštel*) zajedničko je da imaju po dvije drvene uške. *Bujoli* služe za pranje broda i za gašenje požara. Jedan moj rođak, Etor Juričević, koji *se bi ukrca za maloga od foguna* u 13. godini, a umro u 10. desetljeću, pripovijedao mi je da za nj, *maloga od foguna, ni bilo zvonjarina* (budilice), *nego ako bi zaspao, probudi bi ga noštromo s bujolon vode, to ti je bi zvonjarin*. — Danas su *bujoli* drukčijeg oblika i od *dzinga* (cinka) su. Na barku je za njih na *kasaru* bila *kašeta* s rupama na poklopcu: *bujoljera*. Bark se pere krugovima od kopa na kojima je štap: *radace*.

9) **Prostorije na brodu.** Veliki prostor za *karag* (teret) je *stiva*. Kroz *bukaporte* (ili *bokaporte*) se u *stivu* uliza, *ukrcaje* i *iskrcaje* teret. Kroz *tambuć od prove* silazi se pod pramac. *Ispo' prove* je naziv za prostorije za mornare. Oni su spavali na posteljama zvanim *ranač* ili *branda*. Dolje su imali svoje *skrinje* i *baule*. *Skrinja* ima ravan poklopac, a *baul* ga ima obla i na tom su poklopcu kratkim čavlina krupne glave izvedeni vlasnikovi inicijali. *Ispo' prove* su još *gavun*, *kontragavun*, *stirić* i *pic*. *Gavun* je spremište za *karbun* (ugljen); *stirić* za jedra, konope, *lancane*, *čela*; *kontragavun* za razne druge stvari, *pic* za *kadenu od ankore*. U *stivi* je *puč* ili *poco*. Oko *jarbula od prove* je okruglo spremište za *atrece od jarbula*, kao *paranke*, *gije* i dr. To se zove *kazamata*. Kroz *tambuć od krme* se silazi u *kamaru*, iz koje se ulazi u *gabine kapetana*, *škrivana* i *kadeta*. *Kamara* je predsoblje za *gabine*, kao i primaća soba (*tinel*) i blagovaonica zapovjedništva. U *gabinama* spomenuta trojica *spu na kočetama*, kraj kojih je *žgabel* (noćni ormarić). U *kamari* su *karte od navigacijuni* ili *od naveganja*, među kojima su najvažnije *rotjere*. Tu je i *kronometar*, *sestanat* i *oktanat*, *barometro*. U *gabini od škrivana* nalazi se *skrinja od medicinah*. Ispod *kamare* je *santabarbara*. Tu se drže *lagvići vina*. Na ratnim je brodovima *santabarbara* skladište municije. Nekada su i naši barkovi imali municije u *santabarbari*, kada se trebalo braniti od gusara. Tada su imali i *kanune* (topove) raspoređene ispod *kuvirte po bandi*, tako da se taj dio boka s tim nizom topova zvao *baterija*.

10) **Položaj broda.** Ako brodu tone *prova*, kaže se da je *improvan*. Tone li mu krma, kaže se da je *apupan*. Ako crta brodske palube, gledana od krme prema pramcu, ne daje sliku ravne crte, nego crte koja se uvija idući od pramca naniže prema sredini broda, pa se onda opet uvija naviše prema krmu, — onda se kaže da je brod *incervan*, da ima *cervaduru*. Međutim, od starosti zna brod uhvatiti obratnu crtu: kada je spomenuta crta najviša po sredini, a najniža na pramcu i na krmu. Kaže se onda da je brod *skavecan*. Crta nadvođa se zove *gaz*.

11) **Bandire, ferali, mostravento, imena.** Na *variji pika od rande bati* državna *bandira* (zastava). Kućiški pomorac ne kaže da se zastava »vije«, nego da *bandira bati*. Državna se zastava može vijati i na *aštulini od krme*. Na *jarbul od majstre* su stari stavljali društvenu zastavu, a na *jarbul od prove* zastavu s imenom broda. Na pramcu je još jedna *aštulina od bandire*, i tu su također vijali državnu zastavu. Pod Austro-Ugarskom Monarhijom na *piku*

se vijala državna zastava, a na pramcu obično hrvatska trobojnica. Ovu su znali vijati i na drugom *jarbulu*. Pri svečanostima se na *pik isaje bandira od gale*. Neki reku točno po talijansku: *bandiera di gala*. Kada se *isa bandira di gala* (ovo je treća kombinacija), onda se *isaju* i svi *senjali* koji se svi skupa zovu *pavijun*. I crkva se ukrasi pavijunom kada se koji pomorac ženi. Na *jarbul* od *medzarije* ili od *pala* stavlja se, na sam *pomul*, *mostravento* (vjetrokaz) koji je napravljen od drva a *modo kono* (kao čunj) i šupalj je *da mu dohodi vitar* i da se može okretati u smjeru vjetera. — Slijeva ima brod *crjeni*, a zdesna *zeleni feral*.

Kazat ću nešto i o imenima koja su nosili stari pelješki brodovi. Možemo učiniti i neke klasifikacije. Ponajviše su brodovi nosili obiteljska imena svojih vlasnika. Tako »Nicolò Despot«, »Padre Mimbelli«, »Marietta«, »Anton«, »Stipan«. Drugu skupinu čine brodovi s klasičnim imenima: »Adrastea«, »Airone«, »Jason«, »Nereo«, »Clio«, »Olimpo«. Treću skupinu tvore brodovi Pelješkoga pomorskoga društva. Imaju biblijska imena: »Adam«, »Eva«, »Jared«, »Peleg«, »Noe« itd. (bilo ih je oko 30). U četvrto skupinu idu zemljopisna imena: »Drina«, »Arcadia«, »Dardania«. Zatim imamo imena koja označuju neku vrlinu ili bilo koju mislenu imenicu: »Hrabren«, »Časni«, »Novi časni«, »Nuova Fama«, »Nuova Sorte«. Rjeđa je skupina koju čine »Danica« i »Zvijezda Mimbelli«. Usamljen je »Mrav«. Imena svoga kraja dobili su barkovi »Pelèsac« i »Viganj«. Političko ime dobio je loger »Kralj Milan« i barka »Plevna«. — Ne valja se čuditi mnogim talijanskim imenima. Stari su kapetani i ostali pomorci bili Hrvati i hrvatski su govorili. Ali prije je talijanski jezik imao prevlast na Jadranu. Odatle talijanska imena brodova. Odatle i to što bi kapetanske žene kazale da se oblače *ala talijana* kad bi obukle građansku nošnju da pođu u grad k muž (u Dubrovnik, Rijeku ili Trst), dok su kod kuće nosile pelješku narodnu nošnju. Odatle i to što bi se stari poslužili talijanskim jezikom kad bi — govoreći hrvatski — htjeli kazati nešto važno, u sentencioznom tonu. Taj talijanski — ako i iskrivljen — bio je uvijek književan, dakle naučen, a ne u narječju kako se pojavljuje u više središta na hrvatskoj obali. — (Napominjem i to da se gore navedena imena ne odnose baš sva na brodove u vlasništvu Pelješčana, nego makar na brodove koje su *zapovidali Peličani*.)

c) **Parobrod**

Parobrodi su — da ih najsumarnije podijelimo — ili *kargoboti* (teretni) ili *vapori za pasadjire* (putnički). Ako neki *vapor* ima *kaštel*, onda je paluba između *kaštila* i *ponta* niža, i taj se dio zove *vaška*. U *vaški* je *bukaporta*. *Parobrodi* imaju obično dva *jarbula*: *od prove* i *od krme*. *Jarbuli* imaju samo dva dijela: *jarbul* i *jarbulet*. Na *fjanku* su *funistrini*. Zapovijeda se s *ponta*. Kaže se i *ponat od komande*. Dim ide kroz *trumbu*. *Vapor trubi*, a dotični zvuk je *fišć*. Zrak struji u brodsku unutrašnjost kroz cijevi svinute na vrhu: *šijuni*. Po *balaustri* i po *partigeti* su *salvaomini* (plurale tantum, pojasi za spasavanje). *Bandira bati na aštulini*. *Pasadjiri spu u gabinama*, isto tako i časništvo i ostala posada. Namjesto na jedra, *parobrodi* idu na *paru* ili na *motor*. Usred broda je *makina*. Tu su i *kaldaje* (kotlovi). Jede se u *salonu*. Prije rata su *ofičali* jeli u svojoj posebnoj blagovaonici, a ne u *salonu s kapetanon*, i to *ofičali kuvirte* u svojoj, a *ofičali makine* u svojoj. Ta se blagovaonica zvala

meser. Da putnike ne žeže sunce prostre se na krmi i na *provi tenda*. *Cime* su položene kroz *pasteke*. — *Derić* (ili *derik*) je kao jedna grana koja ima korijen pri dnu *jarbula*. Uz *jarbul* je pričvršćen jednim obručem: *vera*. *Deričen* se *karag* diže i spušta kroz *bukaportu* u *stivu*. Za vrh *derića* je pričvršćen jak *kavo-de-fero: koloneta*. Ona ide sve do vrha *jarbula* odn. do početka *jarbuleta*. Odatle preko jedne *garipule* ide niz *jarbul* do nešto ispod sredine *jarbula*, gdje je druga *garipula* ili drugi *bucel* koji s trećim *bucelon*, koji se nalazi pri dnu *jarbula*, tvori jak *paranak*. S toga trećega *bucela kavo-de-fero* ide na *vinć*: jako parno vitlo. *Derik* se pomiče lijevo-desno pomoću *paranakah* koji se zovu *senjaleti* (sing. *senjalet*). Teret se prihvaća *manton*. *Manat* je jak *kavo-de-fero* koji od *vinća* ide na korijen *derića* preko jednog *bucela* ili *garipule*, a zatim na vrh *derića*, odakle se preko jedne *garipule* spušta u *stivu*. Da može zakvačiti teret ima na kraju jaku kuku: *ganač*. Manji se teret obuhvati *manton* na obruč pa se onda *manat zakuča svojih gančen*. Ali za veći se teret rabi *braga* (deminutiv *brageta*): konop na obruč koji se obavije oko dasaka. Za podizanje bačava rabi se *gafa*. Rabi se još *mriža, klišća, kofa*. Ambalaža se kaže *imbaladj*. — Što se tiče granica plovidbe imamo *vapore maloga kapotadja, veloga kapotadja* i *di lungo korsu što traversaju očeane*.

E. PLOVIDBA

Plovidba se kaže *navegacija*. Svi ostali padeži, osim akuzativa glase *navegacijuni* ili *navegacioni*. Reče se: »*On ti ima trideseti godina navegacijuni*«. Pojedino se putovanje zove *vijadj*. Ali duga *navegacija*, višegodišnje izbjivanje od kuće na moru zove se *karavana*. Reče se: »*Vrati se s karavane*«. — Kad je brod u raspredi kaže se da je u *dizarmu*. — Evo još nekoliko idiomatskih izraza: »*Znan ja što hoće rit tuć (batit) more*«. — »*Vražji ti je posal batit fortunale*«.

a) **Zapovijedi**. Reče se: *zapovidi*. Nikada: komande. Evo ih. *Mola* (ili *odriši*) *cimu!* *Možeš cimiu mrvu* (ili *mrcu*; znači: malo) *laškat* (popustiti). *Veži cimiu!* *Baci cimiu na kraj!* *Doji mi primit cimiu!* *Armiža brod* (veži ga uz kraj). Kada se *manovra s jedrima* čuju se ove *zapovidi*. *Isa!* (diži). *Pri tome* se specificira jedro, npr. *Isa trinket!* Za spuštanje: *Maina* ili *kala!* Reče se: *zatorit jedra*. Taj se rad npr. na *trinketu* izvodi tako da se *trinket* najprije *imbroya* pa *zavije* kao cigareta i onda *veže saketama*. Zapovijed je za zatvaranje: *Sera!* Npr.: *Sera papafig!* Okretati jedra pomoću *braca* kaže se *bracijat jedra*. Kod *manovre tiramola* dolazi zapovijed: *Kontrobraca!* *Kontrobracaju* se *braci od trinketa* nakon što se *penuli jarbula od majstre* sami okrenu. *Škota* se *laška, mola* i *kaca* (pritege). Kad brod jedri, daju se *timuniru* (krmilaru) *zapovidi* ovako: *Poja!* *Orca!* *Hodi na poju!* *Hodi na orcu!* Kad je *timunir uhiti rotu* ili *korsu* (smjer), onda mu se potvrdi: *Alavia!* Kada se na *barci* vesla, onda se ne kaže ni *orca* ni *poja* nego: *Hodi mrvu ulivo;* *Hodi mrvicu udesno*. Okrenuti se reče *virat*. Kada *kapetan* hoće učiniti jednu *manovru*, onda upozori: *Alešta!* ili *Pronti!* Odgovor je: *Lešti, šjor!* Uopće, kazao *kapetan* bilo koju *zapovid*, *vojska* je uvijek ponovi u znak da ju je razumjela. Pritom ga je nekad oslovljavala sa *šjor*. Ako jedra nisu puna, *kapetan* *zapovida: Neka nosu!*

Mornari mogu odgovoriti i s: *Fate, šjor!* u znak da su razumjeli. Kada treba ploviti svom snagom, *kapetan* daje *zapovid: Tuta forca!* ili *Svon forcon!* Reče se: *Fondo ankora! Baci sidro! Salpaj ankoru!* Rabi se i izraz *surgat*, ali ne u zapovijedi.

b) **Manevri.** Reče se *manovre, manovrat*. Za *kapetana*, koji ih dobro izvodi, veli se da je *dobar manovrant*. Ako se *manovre ne činu alavia* (kako treba), *može se investit koji brod ili se može svoj brod investit*. Ako se kaže da je brod iks *investi* ipsilona, to znači da se s njim sudario. Ali ako se kaže da se brod ipsilon *investi* (pasiv), onda to znači da se nasukao. Loš manevar može napokon imati za posljedicu i to da se brod *uprdi u banak pržine*. — *Ić na poju* znači ploviti niz vjetar, udaljivati pramac od smjera vjetra a izlaskati više krmu, dakle popuštati *roti od vitra*. Obratno je *na orcu*. Reče se *orcat, pojat, poja!, orca!* Izraz i zapovijed *poja ala banda!* znači toliko *pojavat*, da se brod potpuno okrene. Onda se *promini škotu* i nastavi ploviti, ali s obratnim vjetrom. Ista stvar, ali obratno, to je *orca ala banda*. Kod broda sa *gabijama* treba kod *orca ala banda* napraviti još i *tiramola*. Jer, jedro kao kod barke samo se okrene, a kod *penuna* treba još i *bracijat*, i to se zove *tiramola*. Kad *vitar uhiti brod da prova* (od sprijeda), reče se da je *vitar akolo*. Brod je *pod kapu* kad mu vjetar hvata jedra od sprijeda i od straga, tako da ne može ni naprijed ni natrag. Brod se stavi *pod kapu* kad na pučini treba stati, npr. da se s kim govori ili da se primi pilot. Kada se u barci *burdiža* (križa u cik-caku s *kacanon škoton*) pa kada se okrene, reče se »*bati san*«. Misli se *bati san jedra*. Tu je glagol tranzitivan. Drugo značenje ima kad je intranzitivan. Naime, kad jedra ne hvataju vjetar, kad ne nose, onda tuku amo tamo, lepršaju. Reče se da *jedra batu*. — Kada se *burdiža*, plovi se najprije u jednom pravcu; to je jedna *burdada*. Zatim se okrene pa se plovi u drugom pravcu, tj. ako se prije s jednim ciljem plovilo više udesno, sada se isti cilj postiže plovidbom više ulijevo. To je druga *burdada*. Kad vjetar puše *de prova* ili *da prova* (prema pramcu), onda treba *kacat škotu* i križati, kretati se u cik-caku, da se uzmogne ići naprijed. To se zove *burdižat* ili *a borina*. Napominjem da se reče »*iden burdižat*« i onda kada se radi zabave poče jedriti *uru-dvi*. Kad vjetar nije baš *da prova*, nego malo više prema sredini broda, onda se *škota mrcu laška* i plovi *a bon vento* ili *a vela aperta*. Kad je *škota* već napola *laškana*, a vjetar *puše sa bande*, onda se jedri *a medzanave*. Napokon, ide se *u krmu*, kad je *škota* već potpuno *laškana*. Najradije se ide u krmu. Zato se i reče za onoga kojem sve dobro ide da mu *sve ide u krmu*. — Kad je more osobito uzburkano, treba smanjiti brzinu te upraviti pramac protiv valova da ih siječe. To se kaže da *vaja stavit provu na vitar* ili *al vento*. To se čini zato što prijeti pogibelj da se brod *izvrati* (izvrne) ako ga valovi *uhitu per treso* (bočno).

c) **Strane svijeta, vjetrovi, pomorska iskustva o meteorologiji i o astronomiji.** Strana svijeta i vjetar, koji odatle puše, imaju isto ime. Tako je *tramuntana* (ili *tremuntana*) ujedno i North i sjeverac, *grego* istodobno znači North-East i vjetar koji odatle puše. Dalje imamo *levanat* za East, *šiloko* za South-East, *oštro* za South, *lebić* za South-West, *punenat* za West, *majstral* za North-West. *Šiloko*, koje nosi kišu, zove se *gnjilo šiloko*, a koje ne nosi kišu,

suho šiloko. Da lakše zapamte vjetrove kako su napisani na *rozi* (ruži vjetrova, vjetrulji), pomorci nauče sljedeću rečenicu: *Teški* (T: tramuntana) *gorki* (G: grego) *križ* (*levanat* jer je na križu *roze*) *svakon* (Š: šiloko) *onon* (O: oštro) *ludon* (L: leđić) *pomorskon* (P: *punonat*) *mornaru* (M: *majstral*). — Valja kazati još i to da se zapad i istok označavaju sa *doli* i *gori*, jer se na istoku sunce diže, a na zapadu pada. Pomorcu je *Rika doli*, a *Dubrovnik gori*. — *Roz*a se osim na *vitre* dijeli još i na *poluvitre*, npr. *grego-levanat* (East-Northeast), *punente-majstro* (West-Northwest); zatim i na *kvarte* (nom. sing. *kvarta*) ili *rombe*. *Kvarta* se opet dijeli na *kvartine*, tako da unutar *kvarte* imamo ovu podjelu: 1) *kvarta*, 2) *kvarta i kvartin*, 3) *kvarta i po*, 4) *kvarta i tri kvartina*. Kada se na *barku* daje *timuniru rota* (ili *korsa*), onda se to odredi ovako: *Pulenat kvarta i tri kvartina na majstral!* Ili: *Oštro kvarta i kvartin na lebić*. Za orijentaciju služi *Zvizda od tramuntane* (Sjevernjača) koja se nalazi u *Malon karu* (Malome medvedju). Na *rozi* nije zabilježena *bura*. U nas ona puše između *tremuntane* i *grega*. Kada se od jake bure pjena valova rasiplje u kapljice koje lete, dobiva se dojam kao da more dimi, pa se kaže da u *Konalu*, na *dvoru* (*vani*) *bura fuma* (ili *dimi*). *Dim od bure*, *fumarela od bure*. — Vjetar sa *levanta* obično se naziva *levantara*, s *lebića lebićada* ili *pujiška bura*. — Augmentativi su *majstralada*, *majstralun*, *šilokal*. Slabo, lokalno *šiloko* je *šiloket*, *furijal*, *furijalet*. Za vjetar koji puše vrlo jako i nekoliko dana kaže se *fortunal* ili *fortuna* (npr. *fortuna od šiloka*, *fortunant od bure*). *Revajana* ili *ravajana* ne puše nekoliko dana kao *fortunal*, nego nekoliko sati. Obično se taj izraz primjenjuje na jak *vitar odizdala*, ponajviše na razbješnjeli *majstral*. — Ljeti se noću kopno ohladi više nego more. Stoga u zoru hladniji, gušći zrak s kopna prodire prema moru, nad kojim je topliji i rjeđi zrak. Tako nastaje *vitar od kraja* koji ima *ariju od bure*, ali ne i njezin smjer, nego puše uvijek sa kopna pa bilo u kojem pravcu bilo kopno. Poslije, oko deset sati, zavlada ljeti *majstral*. — Nevrijeme pomorci zovu *rdjavo brime* (ili *vrime*). Može se kazati i *temporal* (kiša i vjetar). Obično ljeti oblaci se naglo zgusnu i pocrne pa počne *lampat* (sijevati), onda *grmi*, *triska pa daž*. To je *nevera*. No prije *nevere*, jednu *kvarat ure* puše *neverin*. To je vlažan i hladan vjetar. *Dohodi odakle i nevere*. Kada se predviđa *nevera* reče se: *moglo bi zabaraškat* (recimo) *odizdala*. Dok *temporal* sadrži i *vitar* i *daž*, dotle je za *neveru* svojstven samo *daž* i grmljavina, a *regan* (uragan) je pak samo veoma jak vjetar. Ciklon se naziva *ciklun*, a morska pijavica *šijun*. Kažu da je *kako pirja* (lijevak). Rjeđe se čuje *trumba marina*. Vele da bi je stari pomorci *razvrgli* ili *skonžurali* tako da bi u zraku u neprekinutoj crti napravili *Salamunovo slovo*. Uopće, Salamunovo slovo je nešto spasonosno za pomorca. U našoj kući u Kućištu u *tinelu* (primaćoj sobi) našao sam Salamunovo slovo na zidu u slici, koja ima istu izradbu kao i slika koja nosi veliki monogram s *ankorom* djedova brata kap. Ivana Pederina. Znači da je on tražio sliku sa *Salamunovin slovon* kad je naručio sliku za svoj monogram, i da je bio običaj da se gdje god u kući ima Salamunovo slovo (što se inače reče Salamunova zvijezda). Crtali su ga u neprekinutoj crti *tako da nikad ne svršava*. — Kad je more mirno, reče se da je *bonaca*, rjeđe se veli *kalma*. Osobito glatku morsku površinu zovu *bonaca kako uje* ili *kalma bonaca*.

Evo nešto što se tiče iskustva pomoraca u pogledu meteorologije. Iza *tramuntane* dolazi *bura*: *tramuntana bura parićana*. Na praznovjerju je ute-

meljeno uvjerenje da će *rdjavo brime kada su fratri na brodu*, isto tako da će *daž kada su cigani u portu*. Vjeruje se da će *zapuhat šiloko ako dupini skaču supra šiloku*. Maestral je zimi neugodan: *maistro d'inverno diavolo d'inferno*. Inače, *majstral* znači ljeti da će se ustaliti lijepo vrijeme. Mjesec sve proždire (ako daje na kišu, Mjesec će sve razbistriti): *Luna magna tutto*. Mjesečeve su mijene: *puni misec* ili *tondo*, *kvarat*, *mladi misec*. Inače, *mina je perikuloza*. Kad je Misec nagnut, kao da leži u krevetu, vjeruje se da će se *vrime išćetit*: *Luna culigada, marinieri in pie*, ili *Luna in senton, marinieri in pie*. Ali, ako je Mjesec uspravan, na nogama, tad mornari mogu spavati: *Luna in pie, marinieri in letto*. Kako rečeno, *mina je perikuloza; vrime će seišćetit prva tri dana*. Nebo, predvečer crveno, naviješta dobro vrijeme: *Rosso di sera, bon tempo si spera*. Ali, vrijedi i: *Ponente rosso, bora adosso*. Nema li večernjega crvenila, a Sunce zađe u *kaladi*, *vrime će se išćetit*. *Kalada* je dug, uzak, vodoravan i taman oblak. — Za susret s vjetrom ima izraz *pozdravit*: *ako nas pozdravi majstral u Peliškon konalu*. Veliku kišu zovu *oplovica*, kratak pljusak je *šipun*. O nezgodnoj situaciji u uraganu, pa i u drugim nepogodama, kaže se: *A, kad ti je regan, onda ti je katabuja*. Kad more jako fosforescira, kaže se *da more lampa, da će se vrime išćetit i da nima ribe*. Jutarnje se crvenilo pomorcu ne sviđa: *Rosso di mattina prepara capotina* (kabanicu). Kišu očekuju *kada su ponti za daž*. To su osobito: iza sv. Trojstva, Velika Gospa (15. 8.), sv. Roko (16. 8.), sv. Bartul (24. 8.), početak rujna. Kažu da će pljusak kad nebo pokrivaju lagani vunasti oblaci: *Nuvoli a lanelle, pioggia a catinelle*. Kad vjetar ide prema Suncu, loše će vrijeme, a umjereno se vrijeme očekuje kad vjetar ide za Suncem. Očekuje se vjetar o sv. Luki (18. listopada): *Sv. Luka u jarbule tuka*, ili *Sv. Luka u jarbule puše*. — Kad *zvizde lampaju, bacit će vitra*. Kad *zvizde izgubu sjaj, bit će more mirno*. Kada su *zvizde mirne, a nebo mutno bit će dažda išiloka*. Ako je *kolobar okolo Miseca ili okolo Sunca, bacit će vitra, a vitar će doć okle se kolobar otvori*. Kad oblaci idu prema *višin vrsima, daž će*. — U ožujku se očekuju tri *marčane bure*, i to 7, 17. i 27. Ako se ne ispušu u ožujku, ispuhat će se u ljetu. Očekuje se kiša kad je velika *oplima*. *Lipo će vrime* kad je velika oseka. Kada se nakon bure ustali *šiloko*, kaže se da je *vrime omekšalo*. Vjeruje se da će se četrdeset susljednih dana ravnati po četiri prva dana travnja: *Quattro aprilanti quaranta durantanti*, ili *Quattro aprilanti quaranta sembiantanti*. Sedam se mjeseci ravna po rujnu: *Luna settembrina — sette lune ghe se inchina*. Lijepo vrijeme nakon kiše, za koje se ne predviđa da će trajati, koje je *di breve durata*, zove se *šugavela*. Obično je *šugavela*, ako obnoć od *rđava vrimenta* nastane *lipo*. *Šugavela* znači osušiti jedra, pa prema tome *lipo vrime* će trajati upravo toliko da se uspiju osušiti jedra koja su se prethodnih dana *skvasila*. — Lagan udarac vjetra, koji se vidi po jače namreškanoj moru, zove se *reful*. Jak udarac vjetra je *kolap*. Ako takav udarac *dohodi sa dimon*, onda je to *refikata*. Magla je *kalig*. Slaba vidljivost uzrokovana maglom je *fuško o' kaliga*. — Vatru sv. Nikole zovu *oganj sv. Nikole*, a rjeđe *sv. Jema* (Elma). — Što je *škontradura*? Kad puše *šiloko a dohodu oblaci odizdala*, reče se da bi moglo *štogo škontrat*. To znači da se oblaci i vjetar sukobe: *škontraju*.

Moram se osvrnuti na one izreke, koje su u potpunosti na talijanskom jeziku, kao npr. *Rosso di sera, bon tempo si spera*. Ljudi spomenute izreke ne

govore talijanski zato što bi inače talijanski govorili i mislili, nego zato što je tako uobičajeno. Govore ih i oni, koji talijanski i ne znaju, a tih je dakako većina. Kadikad naš pomorac i prevede takvu izreku na hrvatski, i to nipošto doslovno. Meni je *Rosso di sera*... rastumačeno ovako: *To ti hoće rit da će lipo vrime, ako je sunce crjeno kad zaje*. Ovo podsjeća na engleske pravnike koji rabe u pravosuđu francuske formule na jeziku iz doba normanskog osvojenja, čak i kad ne znaju francuski, i koje bi formule i rođen Francuz tek uz muku razumio, koliko su arhaične.

d) **More i pokreti mora.** More se naglašuje *mòre*. Kaže se *val*. Svaki je treći val navodno jači. Valovi se dijele ovako: *prvak*, *sekandar* (ili *sekondar*) i *trećak*. Na valovima se *brod vaja*. Ima i oblik bez subjekta: *danaska ima mora*, *vajat će*. Izraz *ima mora* znači da je more uzburkano. *Kilja di rolijo* i postoji zato *da ne vaja*. — Plima i oseka su *optima* i *oseka*. Kaže se: *optimalo je*. Namjesto *optima* rjeđe se kaže *kulma*. Brazda koju brod za sobom ostavlja kaže se *šija* (engl. the wake). Valovi koje brod čini kada siječe more zovu se *mareta*. Mrtvi valovi nakon vjetra su *morina*. Kad val udari o obalu, bude odbijen. Ti se povratni valovi zovu *rebatejica*. Kada *kurenat* (struja) udari o koju *pontu* (rt), vraća se, i taj se obratni *kurenat* zove *rivolat*, dok onaj izvanjski je *kurenat de fora ponte*. U plovidbi se treba služiti *rivolton*. Tako npr. kada se *traversaje Konal od Pelica* iz Kućišća na Korčulu pri *kurentu* iz Dubrovnika, *kurenat* udara o *Pontu od Rata* (rt koji sa zapada zatvara kućišku uvalu), tako kada se pustimo iz Kućišća u smjeru jugoistoka (Korčula), imamo *rivolat u krmu*, u *rivoltu smo*. Čineći *repikete* (*repiket* je mala *burdada*) tako dođemo do *Velike ponte* (ili *Ponte od Zamošća*) koja s istoka zatvara kućišku uvalu. Tu *viramo* (okrenemo) za Korčulu, ali nas — dok *traversajemo Konal* — *uhiti kurenat* iz smjera Dubrovnika te nas opet baci natrag. Kada se dohvatimo kraja na korčulanskoj strani, dođemo opet u *rivolat* koji nastaje od udaranja struje iz pravca Dubrovnika u *Pontu od Kneža* koja je Korčuli na zapad. Čineći opet *repikete* prispijemo u Korčulu. — Kad puše jugo, valovi se u splitskoj gradskoj luci razbijaju o lučicu »Labuda«, kod crvenoga svjetionika, ali ima nešto valova i na samoj *Rivi* koji nisu u smjeru juga. Ti se valovi, koji zastranjuju oko 75 stupanja desno od smjera vjetra, zovu u Kućišću *štig* ili *štigaic*.

e) **Luka** se reče *porat*. Građena obala je *riva*. U *portu* su *muli* (gatovi) *di brodi koštaju* (pristaju). Kad *brod ariva* (stigne), onda se *armiža*. Kad odlazi, kaže se da je *salpa ankoru*, *diga jedra*, *parti*. Pomorci reku: *Sutra mi je partenca*. Brod može u *porat bit doša krcat* ili *iskrcavat*, ali može i *bit od pojade* (da se sklonio). Otvoren prostor ispred luke je *rada*. Ali tako se naziva i svaki prostor *di brod surga a ni u portu*. Reče se da je brod *na radi*. — Mala lučica u Kućištu za nekoliko baraka zove se *vlaka*. To je morski prostor, zgodno ograđen malim gatovima ili lukobranima, tako da je često i po najgorim vjetrovima more unutra mnogo mirnije nego *na dvoru* (vani). Reče se za takvu *vlak*, da je *barka unutra kako u škatulici*. *Vlaka* se na Korčuli zove *màndrač*, a u Kaštelima *mandrāč*. Mali gatovi i mali lukobrani kojima je *vlaka* ograđena zovu se *mosti*. Zid na lukobranu, prsobran, je *parapet*. Ali *vlaka* je ne samo lučica, nego i kosa ploha preko koje se *barke izvlaču na kraj*.

Radi izvlačenja zna se upotrijebiti *smuc*: dvije usporedne grede uzvinute poput saonica i vezane daskama, za pomicanje teških tereta. U *Kučićima* ima mnogo *vlaka*, sve su jedna do druge, ima ih gotovo svaka kuća. *Dica idu po mostima i u vlaki jedru brodiće*. Nekim *mostima* su vrhovi nekako niži, razrušeni, i bokovi im nisu okomiti prema morskoj površini, nego su kosi i počivaju na jednoj gomili koja se zove *batala*. To su posljedice jednoga velikoga *cikluna*. — Plutača je *bova*. Ali *bova* se zove i stup na kojem podmorskom ili nadmorskom grebenu ili na kojoj pličini koji upozorava pomorce da im se brodovi ne nasukaju. Tu bovu znaju zvati i *garofulin* ili *toreta*. — U manjim lukama, to je npr. prije bilo u Vignju, zna biti *surgana* jedna velika, stara *ankora*. Za nju je vezana *kadena* koja se pruža sve do *mula* gdje je se može prihvatiti. Sve se ovo skupa zove *korpo-morto* (*indecl.*). — Lukobran u luci je *diga*. — Lučka kapetanija je *kapetanija* ili *kapetanat od porta*. — Svjetionik je *lanterna*, stupić za privezivanje broda *koluna*, dem. *kolunica*, a velik i debeo stup je *koluna preza*. — Brod mora prestati voziti već dosta prije negoli će *koštat*. Naime, zbog inercije on se kreće i nakon što mu pogonsko sredstvo više ne radi. To kretanje traje dok trenje mora ne svlada inerciju. Ova brzina koju brod ima od inercije zove se *abriv*. Ima još jedan način uporabe ove riječi: brod *abrivaje*, kada dobiva u brzini. Vele: *Vidi ga što obrivaje!* Radi stabilnosti, brod mora imati neku stanovitu težinu, i bilo što se u tu svrhu stavi u brod (kamenje, olovo, pržina) zove se *sovrnja*, rjeđe *savura*. Prvi samoglasnik u *sovrnja* kadgod se zamijeni poluglasom koji naginje na »e«: *s^vrnja*. Ako je *sovrnja* od željeza, onda su to *gajandre*.

f) **Konfiguracija obale i morskog dna, otoci.** Kopno se kaže *kraj*. Reče se: *Tamo nan ostaje kraj. Tamo nan ostaje London (Marsilja)*. Od točaka na obali uzimlju se radi orijentacije *rilijevi*. Glagol je *rilevat*. Uvale se nazivlju *vale*, *valice*, rtovi *ponte*. Naziv *rât* postoji, ali ne općenito: jedan dio obale između Kućišta i Vignja je *Ponta Râta*. Tjesnac je *štret*. Reče se: *Otvorili smo Štret od Gjibiltadi* (Gibraltara). Kanal je *konal* ili *kanižela*. Kaže se *otok*, *otočić*, *škoj*. Podmorski i nadmorski greben je *seka*. Velike, nadmorske stijene su *mrkente*. Nešto manji su *grebeni*. Pijesak je *pržina*. Podmorska je greda *banak*. Reče se i *banak od pržine*. Pripovijedao mi je jedan stari pomorac *kako su se bili uprdili u banak o' pržine*. Žalo se kaže *žal*. Postojao je *proverbio da će prin nestat žala s Ponte od Zamošća, nego cekina u kući Semunovića* (ovi su bili u XIX stoljeću jaka *armaturska* obitelj). Glib je *fanag*.

g) **Jedno pravilo za izbjegavanje sudara na moru.** Susretnu li se dva broda, onda onaj, koji ima *mure sinistra* (slijeva) mora *škivavat* onaj, koji ima *mure drita* (zdesna).

h) **Čvorovi** se zovu *gropi* (*grop*). Prvo imamo *prosti grop*. Uporaba mu je svestrana. Ako se hoće *štogo inkapelat*, *vežu gašu* (poput lasa). Dvije su *gaše*: *gaša skorente* i *gaša ferma*. Drugo je *parlar*. Učini se *parlar*, kada se *strocon veže maca*. Po *parlara* zove se *kukujić*. Njime se veže *primula* uz *majstru* na *parangalu*. Da se *cime* (krajevi) konopa ne razrješuju, *načini se pjomba, pjumba hi se*. Ima dvije *pjombe*: *pjomba ala longa* i *pjomba ala korta*. Drugo je *botun*: loptica na kraju konopa. *Botuni* su ili *unjuli* ili *dupli*. — Da se osvrnemo još na *prosti grop*. Ako se učini u redu, onda je to *muški grop*, a ako ga se

učini kako ne vaja, onda je to ženski grop, i to zato jerbo se žene ne intendu u more.

i) **Još tri stvari.** Vozarinu (il nolo, die Wasserfracht) zovu *naval*. Reče se: *Navližali su nas karbunon. Imali smo a bordo karag karbuna. Rimesa se zvala dobit koju bi pojedini suvlasnik broda dobio na temelju svoga karata (udjela).*

Zajednica od nekoliko *vrićah, balah, kolah* naziva se *bragada*. *Baja* je poseban sud od kovine kojim se krca sol.

Nekadašnju pomorsku ubošku zakladu zvali su *pio fondo* (indecl.), a tako i pomoć koju su dobivali iz tog naslova.

F) OSOBLJE I ŽIVOT NA BRODU

Za onoga koji se posveti pomorskom pozivu kaže se *da je poša na more*. Kada se spominju vrsnih pomoraca iz starine, kažu da su *ono bili vuci*. Brodska posada je *vojska*. Ovaj pojam ne obuhvaća zapovjednika, kapetana. Pojam *ćurma* i *basa forca* isključuje ne samo kapetana nego i *ofičale*. Kad je netko zaposlen na brodu, kad *navega*, kaže se da je *ukrcan*. Protivno je *da je na kraju*. Zapovjednik je *kapetan*. Zovu ga *kapetane, kapetan Marko*. Kad govore o zapovjedniku u njegovoj odsutnosti, nazivaju ga *barba* i pri tome učine na svom licu rukom gestu koja aludira na bradu. Kapetan može biti *di lungo corso* (duge plovidbe) te od *maloga* i *velikoga kapotadja*. Zapovjednika manjih brodova — recimo *trabakula* — zovu *parun*. Ove dvije imenice (kapetan i parun) nisu samo nazivi za funkcije, nego su k tome i naslovi koji idu uz ime. *Kapetan zapovida brod* (akuzativ!). On *ima zapovid na brodu*. On kaže: *Ja san zapovida »Pelica«, »Pelega«*. Kad uzimlju na znanje koju njegovu zapovjed, članovi posade kažu: *Fate, šjor*. Imenica *šjor* rabi se bez imena zapovjednikova, u izravnu razgovoru s njima, a kada se govori o kapetanu u njegovoj odsutnosti, onda je on *barba*. Inače je *šjor* naslov za *škrivana* (poručnika). *Škrivan* je bio na jedrenjacima, a sad imamo *prvoga, drugoga* i *trećega ofičala*. Ako pomorac sa kapetanskim ispitom i prema tome sa *brevetom od kapetana (brevet)* plovi kao drugi časnik, onda za sebe kaže da na dotičnom brodu *navega za sekonda*. Časnički je pripravnik *kadet*. Vađu palube zovu *noštromo*. Taj je na brodu veoma poštovana ličnost. Obično su to stari rutinijeri, energične osobe. *Noštromo* je i funkcija i naslov: *noštromo Luka*. Iza *noštroma* dolaze *timuniri (timunir: krmilar)*. Kuhara su na brodovima na jedra zvali *dispensir*, poslije na parobrodima *kogo*. Mornari koji obavljaju temeljne poslove na palubi su *mladići*. Konobari su se na brodovima na jedra zvali *kamaroti* (nom. sing. kamarot), poslije na parobrodima *kamarijeri*. Naučnik kuhinje se na jedrenjacima zvao *mali od foguna*, poslije na parobrodima *mali od kužine*. Naučnik za konobara je *mali od kamare*. Na ratnim je brodovima nekada postojao naziv *muc*. To je austrijska mornarica uzimala mlade momčice pa ih na brodovima odgajala za podčasnike. Stražar koji čuva stražu na *barkariću* kad je brod u *portu* zove se *voćman* (the watchman). Strojari su *makinista*, ložari *fogista*, radiotelegrafisti *markonista*. Časnik palube je *ofičal od kuvirte*, časnik stroja *ofičal od makine*. — Na jedrenjacima se

gvardija (straža) mijenjala svaka četiri sata. Obdan bi se oni, koji su bili *od gvardije*, bavili oko jedara, *penuna* itd., ukratko oko same plovidbe. Oni pak, koji nisu bili *od gvardije*, prali bi brod, *tukli (batili) ruzinu, pituravali, krpili jedra, pjumbavali konope*, ev. lovili ribu. Ali obnoć je bilo pravilo: *Polovica gori, polovica doli*, dakle oni *od gvardije* su bili *na kuvirti*, a ostali bi *spali*. Straža od 4—8 sati ujutro zvala se *diana*. Na 6 sati uvečer bila je *večera*, a od 6—8 sati uvečer bio je *gaeton*. Tada je *sva vojska na kuvirti*: treba pripremiti brod za noćnu plovidbu. Nastupi li obnoć *rđavo brime*, treba zvati one što *spu ispod prove*, pa bi jedan mladić pošao do *tambuća na provi* i povikao: *Sužo da bašo!* Inače, kada dođe *doba za prominit gvardiju, timunir* pita zapovjednika straže (a to je *škrivan*, kad je *škrivanova gvardija*, ili *noštromo*, koji zapovijeda zapovjednikovom smjenom): *Hoćemo li zvat gvardiju?* Tad on ide do *tambuća* i zove: *Al timun ki toka la diana!* Ili: *Al timun ki toka la prima (la sekonda)!* To dakako nije znak samo za *timunira*, nego i za sve druge, koje *toka gvardija*. — *Vojske* je obično na barkovima bilo 12: *kapetan, škrivan, noštromo, dispensir, 4 timunira i 4 mladića*. *Mali od kamare i mali od foguna* su ubrojani među četiri *mladića*, jer se pri tako skućenom broju *vojske* njihove funkcije nisu odvajale od funkcije *mladića*. Ova dvanaestorica su svi *pomorci*: sebe zove *pomorcen* i *kapetan* i *mali od foguna*. Po širini uporabe je naziv *mornar* jednak nazivu *pomorac*, ali riječ *mornar* ima i uže značenje u kojem se poklapa sa riječi *mladić*.

Hrana se na brodu zove *panatika*. Jede se u *gamelama*. Jelo se izjutra, na podne i navečer u 6 sati. Ujutro bi se skuhalo *kafa*, a ponekad bi se dobilo i komad sira. Za podne, za *obid*, bi se najprije dobila *menestra* (juha od *kaštradine* sa tjesteninom), a zatim *kaštradina* (suho meso ovnujsko). Za večeru se jela *kalandraka*: to je *kaštradina*, pripremljena na gulaš, sa *patatama* (krumpirima). Kruha se na *brodima na jedra* nije jelo, nego *galete* (vrsta dvopeka). Prema mogućnostima se jelovnik i mijenjao. Za osobito loša vremena nije se moglo kuhati, pa bi se jela hladna hrana, pogotovo što je i sam *dispensir* imao posla na *kuvirti*, pa nije mogao kuhati u *fogunu*.

Običaj je i sada, a bio je i prije na *brodima na jedra*, da se na brodu drži koja životinja. Tako je neizbježiv *kućak* (pas). Za osobu, naročito odanu brodu pa i kući, reče se da je *kan-de-bordo*. Osim *kuška* dolaze u obzir još i *makako* (majmun) i *papagalo* (papagaj).

U slobodno bi se vrijeme mornari znali sastati *ispo' prove* pa bi se tu *pivalo* uz *mišnice* (glazbalo na mijeh) ili uz *liru* (glazbalo poput tamburice ili gusala). Jedan mi je stari pomorac u svojoj 94. godini pripovijedao da su imali *niko libro* koje je izdala »*Matica dalmatinska*« i da su tu bile *zapisane pisme*.

Kad bi u plovidbi *avistali* koji pelješki brod, kapetan bi povikao kroz *portavoće* (zvučnik u obliku lijevka): *Oj — de la nave!* Odaziv je: *Oj*. Stavili bi se u vezu, pa onda daj o novostima iz rodna kraja! Isti se povik i inače rabio. Kada smo već pri novostima iz zavičaja, kazat ćemo da se na starim brodovima nekako produljivao život rodna mjesta. Jer, kapetan i cijela posada obično su bili svi *mišćani*. Novosti, koje bi došle kapetanu, znao je i *mali od foguna*, i obratno. O svakom se događaju iz rodna kraja raspravljalo na brodu — pa i među brodovima — kao i kod kuće.

Kada peliški brod pasaje kroz Konal od Pelica, on pozdravlja i to tako što trubi, a vojska maše. Isto tako, s kraja mašu rodbina i ostali mišćani. Jedni druge gledaju kroz kanoćal. Ovaj romantičan doživljaj, pun čežnje, duboko se doima. Brodi na jedra su bez iznimke k tome pozdravjali još i zavjetnu crkvu Gospe od Anđela poviše Orebića.

G) POMORSKE IZREKE, KLETVE I PRAZNOVJERICE

Kaže se u *Kučišćih*:

Sve mu gre u krmu. Hvali more, drž se kraja. Zacrjeni se kako rak. Hobotnica je u barci (kada se javlja da je nešto dobro završilo). Budući da je dečetavat parangal (skidati ribu s parangala) i odmrsevat parangal nakon što se salpa, vrlo dosadna stvar i da je veoma teško odmrstiti parangal, reče se za zamršenu situaciju da je ovo diventa jedan parangal. — Kada se tko nasamari, a to se može pripisati njegovoj pogrešci, reče se: E, poručila pirka lumbraku da ne ide po mraku. Izreka: Fogun poša, fogun doša! ravna je onoj: Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba. Kad koja žena kome ne želi dobar lov u ribanju, onda ribaru, koji polazi na ribanje, strese pandil (suknju) i reče: »Koliko mrvica, toliko ribica!« Budući da u pandilu nema mrvica, to ribar neće uhititi ribica. Ovo se danas čini samo za šalu. — Vele pak da je za pegulu ako se kogo (tkogod) priporuči za ribu ribaru koji polazi na ribanje. Kažu da se taj može odmah vratiti. — Za neke se žene kaže da su zla oka i da neće biti ribe pogleda li koja od njih ribara kad ide na ribe, pogotovo ako ta žena još ima u ruci kudiju. Neke od ovih žena zla oka, koje su i same bile uvjerene u to svoje svojstvo, polazile bi u kuću kad bi vidjele da netko ima poč bacit mriže, vršve ili parangal: škivale bi se.

Evo tri pomorske kletve. Sinje te more, sinko, izilo! Morska te pučina izila! Mrkente te izile!

H) JEDNA STARINSKA PJESMA IZ POMORSKOG ŽIVOTA

Majka Maru priko mora zvala:

»Čeri Mare, jesi li oprala?«

»Nisan, majko, jošter ni počela.«

»Čeri Mare, da što si činila?«

»Majko moja, sitnu ružu brala.«

»Čeri Mare, komu si je dala?«

»Jednoga san niz more pustila,

Drugoga san za me ostavila,

A trećega mome drugu dala.«

(»Sitnu ružu...« pa poslije »...jednoga..., drugoga...« nije pogreška, nego sam baš tako čuo).

I) JEDNA PRIGODNA CRKVENA POMORSKA PJESMA

Pjeva se u zavjetnoj crkvi Gospe od Anđela poviše Orebića na drugi dan Duhova, kada se slavi Gospa od Anđela.

Harne duše i tronuta srca,
Tebi danas, mila Gospe, hrlim.
Tvoju sliku i ljubim i grlim,
Tvoje ime i hvalim i slavim,
Tvoj dobroti smjeran darak nosim.
Nije od zlata ni dragog kamena,
Već zahvalom ispleteni vijenac,
Srce puno milih uspomena.
Spominjem se strahovite noći,
Noći strašne sred morske pučine,
Kad sileno, uzavrilo more,
Bućec kano paklene dubine,
Grmi, sijeva, nebo se prolama,
Valovi se dižu poput gore,
Ko igračku lađu svukud baca
Ljudskim žrtvam nezasično more.
Sred tog jada, sred te borbe ljute,
Ko očajne spasio me smrti?
Ko me k luci spasenja privede,
Kad me sila morska htjela strti?
Tebi sam se utekao, Gospe,
I ti si me milosno spasila!
I unaprijed Ti pomorcu svakom,
što pučinom sinjeg mora brodi,
Ti mu budi pomoćnicom, blaga,
i sretno ga k milom domu vodi!

J) SPOMINJEŠ SE ...

Spominješ se od onega dana
kad si, vilo, bila sa mnom sama,
kad san, vilo, tebi govorio —
— vrime moje tad još nije bilo —:
»Ja ću poći sinje more brodit,
kad se vratim, ja ću te isprosit,
i pokoja i meni i tebi dati,
u ljubavi danke uživati.«
Usta tvoja ti si otvorila
i ove si riči govorila:
O drugome da ne ćeš promislit,
nit da ćeš mi krivo učiniti.

Ja uzdahnuh i sobon promislin:
»Mili Bože, sritan Ti ću biti,
i dani mi tog dočekat doba,
da se ona bude zvati moja!«

K) KAKO SU MOLILI BOGA NA STARIM PELJEŠKIM BRODOVIMA

Sljedeću molitvu rekao mi je g. 1950. ili i prije Pavo Lupis u svojoj 94. godini. On je *navega za komarota* s mojim djedom kap. Markom Pederinom. Ova se molitva molila u davno doba. Već u mladosti Pava Lupisa bila je izašla iz običaja, tako da se molila samo na barku »Alfredo Covacevich« koji je tada zapovijedao kap. Živanović iz Orebića. Svi bi prije večere, na 6 sati, kleknuli na krmi, sklopili ruke, i ovako molili:

- Ampuletta a segno che faremo con Dio, con san Nicolò, colla notte e colla bonaventura!
- Sanità libertà, bonaventura!
- Bona guardia qua e là!
- Bona guardia, vento in puppa!
- Alešta i servizi quando officiali comandarà!
- Santa Maria aiuterà!
- Diremo un Pater Nostro, un' Ave Maria per nostro bon felice viaggio!
- Bona sera signor capitano, scrivano, noštromo e cumpanija!

II. RIBARSKI NAZIVI

Kučišćani su pomorci, a ribarstvom se bave samo sporedno, *za ulovit sebi večeru*. Sa druge strane, u Splitu ima cijela mala četvrt ribara po zanimanju: Matejuška i oko Sv. Antona. Uz kućiške ribarske nazive dat ću i splitske, dobivene od zajamčeno *fetivih* splitskih ribara. Označit ću ih sa (spl.), a gdje nema te oznake, naziv je samo kućiški.

A)

U Splitu se kaže: »*Gren na ribe*«. U Kućištu se ne kaže ovako, općenito, nego se odmah ide in medias res: »*Iden bacit popunice, iden bucat, iden salpat vršve*. Za nekoga tko riba kaže se da *lovi*. Ribarstvo se u Splitu zove *ribarština*.

B) SREDSTVA ZA RIBANJE

a) *Mriže* se prema obliku i uporabi dijele na *arti* (spl.).

Mreža ima *oka*, obrubljena je konopom koji se u Splitu zove *lima*, kojoj su na vrhu *pluta* (kuć.) odn. *suvra* (spl.). *Suvra* je nom. pl., a *suvar* je nom. sing. Uz *olova* ima mreža mnogo šira i veća oka. Tih nekoliko redova velikih

oka zovu se *saldun*, *salduncin* (spl.). U Kućištu se naglašava *olòva*, u Splitu *òlova*. Na oba kraja imaju neke mreže po dva kolca od pluta do olova da ih bolje drže rastegnute. Ti se kolci zovu *kolo*. Također imaju na oba kraja po dva konopa koji se u Kućištu zovu *pišindel*. Služe za vezivanje *kamena* ili *tikve* koju u Kućištu još zovu *senjal*, a u Splitu *šinjal*.

Konop, od kojega se pletu mreže, zove se *gotun* (kuć.). *Mriže se krpidu jaglon* (spl.). Jedra se prave od *butane*. Ostale vrsti konopa su *manila*, *kanapa*, *sforcin*. Najlon zovu u Kućištu *pingvin*.

Sada ćemo prijeći na pojedine mreže.

1) **Migavica**. Zamislimo list papira koji na sredini ima rupu, na koju je vezana vrećica. Takva bi bila *migavica*. Ona se vrećica zove u Kućištu i u Splitu *sak*, a u Splitu još i *gaja* i *jazik*. Kada se poteže *sak*, stisne se oko: migne. *Migavicon* se *zapaše* jedno područje, a onda se *isteže na kraj* pomoću konopa vezanih za njezine krajeve: to su *uze*. *Uza* je još i naziv za veličinu zapasanoga područja: 100 metara. Reče se: *zapasali smo na dva uze*. Na 100 m prije nego će *uza* dohvatiti *kolo migavice* veže se *barilce* (kuć.) odn. *karatilce* (spl.). Pošto zapašu, ribari *istežu migavicu* vukući *uze* i *riba* završi u *sak*: *inčeta*. U Kućištu love *migavicon* *trajtari* iz Račišća na Korčuli. Opasani su pojasom koji se u Račišću zove *pasac*, a u Splitu *pas*, i on završava omčom: *krok*. Na kroku visi komadić konopa: *pical*. Kada poteže *uzu*, *trajtar* veže *uzu* tim *picalon* da si olakša posao. Budući da je *migavica* *potegača*, zovu u Kućištu i Račišću i nju kao i druge *potegače*: *trajta*, a u Splitu *trata*. Reče se: *zametnut trajtu*. *Trajta* (ovdje u značenju ribarskog broda) vuče za sobom *barčicu*: *batilo*. Služi za prodavanje *ribe*. — *Polendara* je vrst *migavice*, ima oko 6—9 cm, njome se love *palamide*.

2) **Šabaka** ili **šabakun** se kaže i u Kućištu i u Splitu. Građena je po sustavu *migavice* (*sa gajon*), samo joj je *oko* svugdje jednako i dosta sitno. Nešto slično su i *sardelara* (spl.) i *braganja* (spl.) koja ima oblik *migavice*, ali je kraća i niža, *oko* joj je sitno, *baca* se po *pličinama*.

3) **Ganga** je *migavica* u minijaturi. Vidio sam je u Kućištu kad je nekoliko momaka išlo *po noći gangat*. Momci uzmu *gangu* pa pođu na vrhove *mostova od vlaka*. Na jednome *mostu* je jedan momak sa *gangon*. Ovaj dobaci drugome *uzu*. Zatim — držeći svaki svoju *uzu* u rukama — spuste *gangu* u more. Idući od vrha *mostova* prema *kraju* potežu *gangu*. Zatim se s *mosta* spuste na *žal*, istegnu *gangu* — i lov je gotov. Sve skupa ne traje ni pet minuta. Što ima *ribe u vlaci*, to završi u *gangu*. Zatim se *prijeđe na drugu vlatu*, pa na *treću* itd. *Ganga* je pravi *patuljak* među mrežama: nije duga ni deset metara. *Gangu* sam vidio, a *braganju* nisam, a moguće je da je to ista mreža, koja se na dva mjesta na obali drukčije zove.

4) **Koća** ima oko od 10—12—15 mm. Rabi se obdan ili obnoć, bez *svijeće*. Poteže je za sobom brod koji se također zove *koća*. Izgled mreže *koće* je kao jedna velika vreća koja se na svom otvoru širi u lijevak koji se zove *vrata koće*, a u Splitu *saka*. *Oko* je 4—5 mm. Sve naokolo po rubu *vratah koće* je *lima* (konop). Na dnu *lime* su *olova*, a po vrhu staklene kugle ili boce: *balote*. Po strani vise daske željezom okovane: *širilice*, sa dvostrukom funkcijom i baš

da otvor *koće* drže raširen i da postrance mute more pa da riba — namjesto u mutež sa strane, pliva u bistrinu po sredini, u *koću*. *Koća se vira na vinč*. Zato brodovi *koće* imaju *derić*. Na krmi je položen jedan kao sanduk bez poklopca, a vrlo široka dna i niskih bokova: *tavulac*. Na nj se istrese riba iz *koće*. *Tavulac* nema bočne ograde prema krmi, nego dug i uzak valjak: *rodul*. Služi da se ne dere mreža.

5) **Kogoj** je srodan *koći*: struže po dnu. *Oko* mu je 10 mm. To je sezonska mreža: od studenog do konca ožujka, obdan i obnoć. Ponajviše se ulove *girice*, *barbuni*, *muzgavci*. Nema *balote* nego *pluta* (kuć.) odn. *suvra* (spl.). Isteže se na brod pomoću *munigina* (spl.): štap koji je na krajevima prekrizen sa po dva manja štapa da ga se može *okrićat*. *Kogoj* je kao jedna duga vreća, nataknutna na nekoliko *obrućah*, tako da daje dojam crijeva. Slično kao kod *migavice* ima ovaj *sak* sa strane u produženju dva zida: *krila*. Ovaj *kogoj* Splićani ne rabe, ali ga poznaju i nazivaju *kukoj*, a krila na njemu i na drugima mrežama *bande*. Splićani rabe *strašin* koji je poput vreće, 4—5 puta manje od *kogoj*a (velika oko 3 m) koju na grlu drži otvorenom jedan štap koji nadomješta *suvra* i zove se *ščaka*, dok su dolje *olova*. Isteže se na brod pomoću *munigina* ili *mulelina*. Zamislimo *strašin* kao jedan sanduk. Gornji i donji poklopac, kao i onaj dio mreže, koji zatvara stražnji bok pa spaja poklopce, zove se *pokrov*. Prednja strana, kuda riba ulazi, i koja ima rijetko oko, zove se *buka*. Strane su *klini*.

6) **Plivarica** je naziv zajednički i Kućištu i Splitu, gdje je još zovu *šeraja* (a u Račišću na Korčuli *imbruj*). *Oko* ima od 10 mm. Rabi se ljeti noću. Lovi *plovuću ribu*. Na vrhu ima *pluta* (kuć.) odn. *suvra* (spl.). Novije nemaju *gaje*, nego izgledaju kao zid koji na dnu, uz *olova*, imade još prstenove koje u Kućištu zovu *aneli*, a u Splitu *kaneštrele*. Kroz te prstenove ide konop. Kada se ribu opkoli, zaokruži je se *plivaricon* tako da se ta mreža dovede u krug. Onda se mreža zatvori na dnu time što je potegne onaj konop koji prolazi kroz prstenove i tako se dno skupi. Mreža se potom istegne na brod pomoću *gruje*. — Sam lov se odvija ovako. U maloj su *gajeti* dva čovjeka. Jedan je na veslima sa zadatkom da *gajetu* drži na mjestu: *šijavac*. Na pramcu je drugi čovjek koji stoji uza svijeću koja se u Splitu zove *fenjal* a čovjek *svičar*. Ovaj gleda *šinjale* (znakove, spl.) koje daje riba. Dva *šinjala* može riba dati. Ili se riba diže do samoga *fenjala*, spl. (kuć.: *ferala*); ili se ne vidi drugo do *pine*, a to znači da je riba u dubini, da neće da se diže i da je ima mnogo. Kad vidi da se riba skupila, *svičar* daje znak *družini* (kuć.) odn. *čurmi* (spl.) koja dotada čeka u *leutu* i koja je dotada slobodna (*porto franko*). *Leut* dođe, *zapaše*, istegne. Lađe *leut* i *plivarica* zovu se još i *svičarice*.

Mreže, dosada spomenute, imaju naziv *potegače*.

7) **Popunica** (kuć.) odn. *popovnica*, *popona* (spl.) vrlo je zanimljiva mreža. Na *limi* s *plutima* vise jedna uz drugu tri mreže, dolje sjedinjene *limon* s *olovima*. Srednja mreža ima fina oka od 3—4 cm i zove se *paha* (kuć.) odn. *maja* (spl.). One dvije postrane mreže imaju velika oka od 20 cm i zovu se *popuni* (nom. sing. *popun*) u Kućištu, a u Splitu *poponi*. Riba prođe kroz *popun* koji joj nije nikakva zapreka i udari u *pahu*. Pod pritiskom ribe *paha* se uvuče u oka suprotnoga *popuna* i napravi vrećice: *boršune* (kuć.). *Boršuni* se objese i

riba nema više kuda. — *Popunicama* se može napraviti *fruzata* (koja se u Račišću na Korčuli naziva *frendjata*). Najprije se područje, na kome se misli napraviti *fruzata*, opase konopom na kojem su razni svijetli predmeti: *kurdilice*, *aloe* i sl. Riba ne ide preko toga *špaga*, nego prema *vali* koju se zapasuje. Onda se baci jedna *popunica*. Poslije nje, a uz nju, druga. Potom se *salpa* ona prva pa se položi iza one druge — i tako naprijed, sve do uvale. Riba koja je tako dotjerana do drage, a nije *inčetala*, pobije se ostima. U uvali se k tome još i *buca*. *Fružata* se zapaše na veliko i široko: 10—12 *uzah*. Ako se ne zapaše tako na široko, nego na 1—2 uze, reče se da se to činu *valigoti*. U Splitu postoji u ovom sklopu naziv *kalade*: kada se baci jedna *popovnica* pa druga, to je jedna *kalada*. Kada se ona prva *popovnica salpa* pa baci do druge, a zatim *salpa* i druga pa baci do prve, to je druga *kalada*. — *Popunica* se baci ili zorom ili predvečer. Isteže se okomito iz *barke*. Hvata bolju ribu. Prije nego što je se *salpa* zna se i *bucat*.

8) **Popunica** s jačim i većim okom zove se u Kućištu **cipolara**, a u Splitu **ciplarica**. Rabi se kada se ide na *zagrađu*.

9) **Tarantela** se od *popunice* razlikuje visinom. Ovaj se naziv rabi i u Kućištu i u Splitu. Visoka je od 50 cm do 1,50 m.

10) **Prostrice** su kućiški naziv, kojem odgovara splitski *sanadiže*. To su mreže koje se bace u more kao jedan zid. Riba dođe do tog zida i *inčeta*, jer se zaplete zašavši u oko, budući da raširi škrge. Oka su od 24—32 mm. *Prostrice* se bace većinom predvečer, pa se zatim *buca* i malo poslije ih se *salpa*. Ako se ne *buca*, *salpa* ih se tek u zoru.

11) **Buškavica** je poput *sanadiže*. Ovo je splitski naziv. Mnogo je niža od *sanadiže* (1,50 m). Rabi se za *girice*. *Buca* se.

12) **Tonata** (spl.) je također niža od *sanadiže*. Ima 2 m visine s velikim okom kao u *popone* (20 cm). U nju *inčetaju sklati*, *pasi*, *maške*.

13) Mreže, koje ću sad nabrojiti, razlikuju se od *prostricah* samo veličinom oka, koje je u *prostrice* najmanje 22 mm veliko. Tako **gavunara** (kuć.) ima oko od 12 mm (*Homo bucat na gavune*). Oko **gerarice** (kuć.) odn. *girarice*, *gircare* ili **luknjare** (spl.) je od 14 mm. **Bukvara** (kuć.) ima oko od 18 mm. — *Gavunara* (kuć.) glasi u Splitu *gavunjera*.

Mreže od 8—13 su stajaće mreže.

14) **Rišnjak** (kuć.) odn. *očas* (spl.) odn. *ričnjak* (Račišće na Korčuli) mala je mreža. Izgleda *ka jedna lumbrela* (spl.; kišobran) kad je vjetar okrene. Što je na kišobranu tkanina, to je na *rišnjaku*, *teg* (mreža), a što je na kišobranu ručica, to je na *rišnjaku* jedan konop. Po rubu *rišnjaka* su *olova*. Kako se *manedja* (barata) *rišnjakon*? Dok se konop drži u jednoj ruci, drugom se rukom *rišnjak* raširi i njime poklopi jato *cipola* na plitkome. Čim su *cipoli* poklopljeni, skupi se *rišnjak* konopom koji prolazi njegovim rubom kroz *kaneštrele* uz *olova*. Riba se tako skupi kao u vreći. — Spomenuo sam naziv *teg*. Ribar govori *mriža* kad misli na tu svoju spravu kao na jednu cjelinu sa svim svojim *limama*, *olovima*, *plutima*, *uzama*, *kolima*, *saldunon*, *kanaštreli-*

ma... Naprotiv, *teg* je nekako skup oka, samih kvadrata stvorenih pletenjem *špaga*. Naziv *teg* se navlastito rabi kada se opisuje veličina mreže. Npr.: *Ima ti tu tega jednu pet metara*.

b) Sada ću prikazati one ribarske sprave, na kojima se rabi **udica**. U *mrižu riba inčeta*. Stoga se *mriža dečetaje*. Na udicu se riba *zakuča* (kuć.) odn. *zaganca* (spl.). Stoga se riba s udice *otkuča*. I mreža i udica se znaju negdje *zadit* pa ih stoga treba *odit*. S udica na *parangalu* se riba ne *otkučaje*, nego se reče da se *parangal dečetaje*.

1) **Tunja** je konjska dlaka na poseban način spletena. Ako nije od konjske dlake i ako je drukčije pletena, onda se zove *traina*. Reče se: *Baci, odbaci tunju!* Za oba naziva postoji u Splitu *gančenicica*. *Tunja* je omotana oko komada *pluta* (kuć.) odn. *suvra* (spl.). No, ako taj komad ima jedan poseban oblik, poput *zakla* (zavojnice) s ručicom u produljenju njegove osi, onda se to zove *kalorica* (kuć.) odn. *motovilo* (spl.). Na kraju *tunje* je jedan *pjumbin* (kuć.) odn. *olovo* (spl.) te udica. Namjesto *pluta* se može držati u ruci *trstika* na koju je obješena *tunja*. — Dok se barka i vesla mjere *nogama*, za *tunju*, *odmetak*, *pendulu* itd. postoji druga mjera: *päs* (kuć.) odn. *păș* (spl.). Kada *čejade* raskrili obje ruke, onda od prstiju jedne do prstiju druge ima jedan *päs*. Reče se: *tridesti päsa* (kuć.) odn. *trideset päši* (spl.).

2) **Odmetak** (kuć.) odn. *odmet* (spl.) je dug *sforcin*, koji je kao i *tunja*, samo bez *pjumbina*, jer je udica obično *nadivena* većom mekom. Mnogo je dulji od *tunje* i rabi se za veću ribu. *Grujara* je isto što i *odmetak*, ali mnogo jača. Rabi se za lov na *gruje* (ugore). Udica s *eškon* (mekom) se *odbaci* daleko od *mosta*, dok se drugi kraj veže na *mostu*. *Grujare se bacu na nekoliko mosta, i to pridvečer, a posli nekoliko urah se skupu*.

3) **Pendula** (kuć.) odn. *panula* (spl.) duga je *traina*, kojoj je na kraj vezana žičana uzica pomoću *dzogulina* (spl.) koji omogućava da se *traina* sama vrti, a da svoje okretaje ne prenosi na spomenutu žicu, pa da se tako potonja ne *inverinaje* (spl.). Na drugom je kraju žice limena ribica (blinker): *varalica* (kuć.) odn. *finta eška* (spl.). Na *varalici* visi *ganač* (kuć.) odn. *ankoreta* (spl.). To je jedno sićušno sidarce veličine kažiprsta i razlikuje se od udice po tome što ova ima samo jednu kuku a *ganač* ih ima četiri. *Pendula* se veže za brod i poteže za sobom. Reče se: *penduližat* (kuć.) odn. *panulavat* (spl.).

4) **Parangal** (kuć. i spl.) duga je uzica koja se u Kućištu zove *majstra* a u Splitu *traina*. Na oba se kraja veže po jedan kamen da *parangal* ostane na dnu, a pomoću dva *pišindela* se vežu dvije tikve da se zna gdje *parangal* leži pa da se može *salpat*. Na *majstri* u određenim razmacima vise pol metra duge uzice: *primule* (kuć.) odn. *pijoci* (spl.; *pijok*) na kojima su udice. *Parangal* za *iglice* ima na *svakon primuli* komadić čepa. Ima finih *parangala* kojima su udice od *krene*.

5) **Kanjčenicon** se *lovu kanjci* tako, da se iz barke spusti duga *traina* (uzica) da može dokučiti dno. Na kraju *traine* je teže olovo od *jednu deset deka* koje se zove *bulentin*. Zato se i kaže: *Homo na bulentin!* Poviše *bulentina* su 3—4 udice.

c) **Vršve, baluni, ježinar, klišća, osti, mušular.** U Kućištu se reče *vršva*, u Splitu *vrša*. To je krnj stožac od žice ili od pruća. Ovo pruće je od biljke zvane u Kućištu *jurovika*. Osim oblika krnjega stošca može *vršva* izgledati kao sanduk kojemu je jedna okomita stranica obla, a protivna ima dvije obline put dviju apsida. Ovakva se uglati kutija — uvijek žičana — zove u Kućištu *balun*. I *vršva* i *balun* se *bacu pa hi se posli salpa*. To se učini tako da se dođe poviše mjesta gdje na dnu leže pa se baci *gančin* (kuć.) odn. *rampin* ili *trkmar* (spl.). *Gančin* je u stvari sidarce, manje od lakta. *Gančinon* se *balun zakuća* (kuć.) odn. *zaganca* (spl.). U *balun* se mora staviti *eške* (meke). *Vršvu se okoruna lišćen od trišje*. Ali, *kad ima mora* (kad je more uzburkano), baci se *kapja uja, zeru uja* da se mogne vidjeti dno gdje je *balun*. Reče se: *mrvu ćemo bonacat*.

I u Kućištu i u Splitu rabi se naziv *osti*. Reče se da se *riba lovi pod osti*. Postoje *trozubice, peterozubice* pa i *sedmerozubice*.

Ježinaron se vadi *ježine*. To je dulja trstika koja pri vrhu ima žičan obruč, na koji dolaze još dva poluobruća na križ, što sve skupa tvori skelet jedne polukugle.

Klišćima se lovu palasture: na dugoj su trstici kliješta koja se mogu zatvoriti pomoću *špaga*. Reče se: *lovit palasture na klišća*.

Mušular je željezan trokut kojemu je donja, s morskim dnom vodoravna, stranica oštra kao nož, a na ovaj je trokut *nadivena* jedna jača mrežica. *Mušularon se struže* po morskom kamenju gdje ima *mušulah*.

d) **Meka i ribnjak.** Za *ešku* (meku) se rabe *gerice, bateji, lignjice, crvi, škatali* itd. Može se *nadit i mrcu kruha* nakon što ga se *skvasilo, izgnječilo* i smiješalo sa *zeru sira* i *salamure* (sol otopljena u vodi). *Sardile se posolu tako da hi se stavi u salamuru*. Često se *more ineška, baci abruma* prije nego će se *ribati npr. odmeton*. *Abrum (torilo)* je riba ili riblja utroba, stučena na što manje čestice i pomiješana sa *pržinom* ili pak sama *salamura* izvađena iz *barilca od slanah sardilah*. To se baci u more da se riba primami, da joj se potakne tek mirisom. Čestice moraju biti što manje da riba nema mnogo za jesti i da se ne nasiti prije nego što se *pride ribanju*. U Trogiru se namjesto *abrum* i *abrumat* reče *bumbrija* i *bumbrijat*. Ribnjak se u Kućištu zove *peškijera*, u Splitu *piškera*. Meka se u Splitu kaže *aska*.

C) NAČINI LOVA

1) **Tramata.** Ako se *migavica zametne* na 2—3 uze, onda je to običan lov. Ali ako se *zametne* na 8 i više *uza*, onda je to *tramata*. To nije mreža, nego takav način lova na veliko. Reče se: *učinili smo tramatu*. *Trajta* (brod) isplovi prema *konału* ostavivši jednoga čovjeka na *kraju*, koji drži *uzu*. Drugi *trajtar*, na brodu, *fila* ovu istu *uzu*. Dvjesto metara prije nego počnu *bacat mrižu*, baci se jedno *barilce*, a sto metara poslije drugo. Po ova se dva *barilca* zna da su učinili *tramatu*. Inače je samo jedno *barilce*. Sto metara iza ovog drugog *barilca* se počne *bacat mriža*. Pošto se *zapaše, fila se uza* opet i konačno se doplovi opet na *kraj*. Sada se *družina* razdijeli na dva dijela. Jedni ostanu ondje, gdje su *arivali* sa brodom, a drugi pođu k onom *trajtaru*, kojega su bili

ostavili na *kraju* da drži *uzu*. Pošto ovi stignu, stane se *potezat mriža*. Potežući, ide sve postupno jedna skupina prema drugoj, dok se ne sastanu kad već mreža dođe uza sam *kraj*. Tada se *buca* tako da se baci koji kamen u more. Ako se na *migavicu* na *uze* vežu *daščice* da se riba plaši pa da bolje upadne u *sak*, onda se *migavica* zove *zagonica* ili *pogonica*.

O druga dva slična načina lova, o *fruzati* i o *valigotima*, smo već prije govorili.

2) **Na pjuskalo** se love lignje i sipe. Na *sforcin* se veže jedna *spica* (komadić šiljasta drva). Na nju se kao na ražanj nabode jedna bukvića. Kad je lignja ugleda, jurne za njom. Čim se osjeti da lignja *zdruca* (*zdruca* svaka riba koja zagrije u meku), onda *tira!* (potegni). *Sforcin* se povuče i kad lignja dođe blizu ribaru, on je onda *zakuča* (zakvači) *grafanelon*. To je širi komad drva providen s obje strane jakim udicama kojima se lignja zakvači, a i inače svaka veća i teža riba koja se ulovi bilo na *tunju*, bilo na *parangal*. U Splitu se *grafanela* zove *brankanel* ili *brankarela*. Drugo je *janka* (kuć.) ili *špurtil* (spl.-). To je mrežica na ručici, slično kao kod lova leptira. *Jankon* se zahvati svaka veća riba koja se isteže na udici. Na *pjuskalo* se u Kućištu lovi o *Božiću*.

3) **Na skosavicu**. Uzme se dug *sforcin* na kojem je bijela *spica*, a na njoj su udice. *Spica* se baci u more pa se vozi *barkon*. No dok jedan vesla, drugi *skosa sa lignjaron*, kako se ta *spica* zove. *Skosat* znači ruku držati čas mirno, čas potezati u smjeru kamo plovi barka. Čuo sam reći i *ulignjar*. Lignja vidi *lignjar*, zaleti se, *agvanta* i *zakuča se*. Namjesto da se vozi, može se *surgat*. Tada se rabi *peškafondo*. To nije drugo nego jedan teži *lignjar*, tako da može dohvatiti dno. *Lignjar* se u Splitu zove *kalamuč*.

4) **Na zgradu**. Kada se pojave jata *cipolah*, ide se na *zgradu*. *Vala*, u kojou su *cipoli*, *zagradi se prostricon*. Jedni cipli *inčetaju*, druge pobiju *ostima*. Ako je pak doba, kada *cipol* skače, onda se uz *prostricu* koja je bačena kao obično, okomito na morskou površinu, razapne na trščicama vodoravno, u pravou kutu sa *prostricon*, druga veže mreža: *cipolara* (kuć.) odn. *ciplarica* (spl.). *Cipal*, ako skoči, završi u *cipolaru*.

5) **Na bucanje**. Baci se *prostrica*. Zatim se dođe u barci i *buca* pomoću sprave koja se zove *buc*. *Buca* se da riba lakše *inčeta* pošto se preplaši. *Buc* je šupalj komad drva s ručicom, koji proizvodi buku kad udre o morskou površinu. Može se *bucat* i *rajen*. *Raj* je plosnat i okrugao komad drva s ručicom. Kada se *buca*, zna riba u moru jako zasvijetliti pa reku da je riba *zardurala*.

6. **Pod dukes** ili **na dukes** se reče u Kućištu, a *pod sviću* u Splitu. Reče se da se *ide svitlit*, ali taj se naziv rabi i za *svičaricu*. Objesi se svijeća na *provu od barke* i lagano se plovi uz *kraj* gdje je plicie dno. Ova se svijeća zove u Kućištu *dukes*, a u Splitu *feral*, *svića* ili *fenjal*. Jedan ribar vesla, drugi je na *provi s ostima*. Riba spava po noći. Zato je mirna. Ako je pak nemirna, osjetljiva, onda se reče da je na *perima*. Kad koju ribu ugleda, udara je onaj na *provi ostima*.

7) **Na bonacu** se izađe ujutro o svanuću. Budući da je *bonaca* (more mirno i tiho), dobro se vidi dno. Polako se plovi barkom, natraške, tako da je ribar na krmu da mu bude komodnije rukovati *ostima*. Kada se ugleda hobotnica, udari se *ostima*, jer se lovi *pod osti* i *na bonacu* kao i *pod dukes*.

8) **Po noći gazit**. Ide se u dvojicu, obnoć. Jedan drži svijeću *karbitušu*, drugi namjesto *ostima* tuče ribu spravom koja se naziva *špada*. To je izravan obruč od bačve sa drvenom ručicom. Svuku se bosu i gaze, i ribu, koju vide, udare *špadon*.

D) LOVIŠTE

Mjesta pogodna za lov zovu se *pošte*. Ribe ima, gdje joj ima *paše*, dakle gdje ima *morske trave*, a ne gdje je *bijankura*. Reče se u Kućištu *morska trava*, a u Splitu *lažina*. *Purić* je u Splitu visoka trava *ka tajadela* (rezanac od tjestja), a to se u Kućištu naziva *valiga*. *Šprej* se u Splitu zove *ricasta* (kovrčasta) trava *ča reste po kalu* (mulju). Po kamenju u moru raste trava oblika kao mala stabalca, koja se i u Kućištu i u Splitu zove *brak*. Tu se riba *goji*. Morsko dno može biti *trava* ili *bijankura*. Može biti kamenito ili muljevito. Mulj se u Kućištu zove *fanag*, a u Splitu *kal*. Na dnu može biti *pržine* (kuć.) odn. *salbuna* (spl.-). Veliki prostori pokriveni pijeskom zovu se u Splitu *salbunada*. U Kućištu se *banak od pržine* zove pješčano uzvišenje morskog dna opkoljeno dubinom. — Sada ćemo se pozabaviti kamenjem u moru, nad morem i uz obalu. U Kućištu sam čuo ove nazive: *grot*, *griža* (manje kamenje u moru), *seka* (veći kameni ispod i iznad površine). Nekoliko spojenih *sekah* je *greben*. Osobito velike *seke* su *mrkente*. U Splitu bi *grotama* i *grižama* odgovarao *bad* i *grotam*. *Sekama* odgovaraju *sike* i *roče*, veći podmorski grebeni su *šargjere*, a kada su šuplji onda su to *kose*. *Mrkentama* odgovaraju *kavale*. Veći podmorski grebeni zovu se u Trogiru *krug*. Skupinu *sika* nad morem zovu u Splitu *škojić*. Sitno *lišo* (glatko) kamenje uz obalu ili na dnu zovu u Splitu *žalo*, u Kućištu *žal*. Kad je pojedini kamenčić ovog žala ne samo *liš* nego i plo-snat, onda ga *dica* u Kućištu *bacaju u more* tako nisko i po mogućnosti što više vodoravno da *poplongaje* (poskakuje po površini). Plićak i pličina se i u Kućištu i u Splitu zove *plitko*.

Sada ćemo prići konfiguraciji morske obale, a ujedno ćemo i rekapitulirati neke stvari iz prethodnoga, pomorskoga, dijela. Obalu, granicu mora i kopna, a također — *pars pro toto* — i samo kopno, nazivaju *kraj* i u Kućištu i u Splitu. Građena obala je amo i tamo *riva*. Rtovi su u Kućištu *ponta*, u Splitu *punta*. Tjesnac je u Kućištu *šret*, u Splitu *vrata* (npr. *Braška vrata*). Kanal je amo i tamo *konal*. U Kućištu sam čuo i *kanižela*. U Kućištu se rabi naziv *otok*, *otočić*, a *škroj* i *škojić* je otočić osobito malen, obično i bez raslinstva, gol i krševit. U Splitu je *škroj* svaki otok, bez obzira na veličinu: i Brač i Mrduja.

E) VRSTI RIBA

a) **Opća podjela, skupni nazivi**. Riba se dijeli na *oboritu ribu*, na *ribu od kamena*, na *plavuću ribu* i na *dibjač*. Oborita riba su *zubatci*, *smuduti*, *šargi*, *pagri*, *ovčice*, *ovrate* itd. Riba od kamena su *škrpunj*, *crjen-*

ci, pirke, kanjci, lumbraci itd. Plovuća riba su sardile, vrnuti, lokarde, inćuni itd. Dibjač su pasi, maške, golubi, raže... U Splitu se ne reče plovuća nego plavuća riba i ne reče se dibjač, nego landrovina ili landovina. — Postoji još i naziv bila riba. To je svaka riba, koja nije ni plovuća ni dibjač. Prema tome, ona obuhvaća oboritu i ribu od kamena. No, budući da se pod oboriton ribon razumiju samo velike ribe, koje su lagane za jelo (u prisposobi s plavom ribom koja je teška), to ima riba, koje imaju bijelo, lagano meso kao i oborite, ali ne narastu onako velike, nisu — da tako kažem — onako paradne kao oborite, i na te se primjenjuje naziv bila riba u užem značenju tog naziva. Takva bi riba bila npr. bukva.

b) Pojedine ribe i ostale morske životinje

Na lijevoj su strani kućiški, na desnoj splitski nazivi

sardila	sardela, srdela
inćun	inćun
vrnut ili škombar	skuša
lokarda	lokarda
šnjur	sarun
iglica	jaglica
iglut ili peše-špada	jaglut
tun	tunj
palamida	palamida ili polanda
trupač	trup
luc	luc
maška prlava (ne: prljava)	maška
tragaj	modruj
bukva	bukva
gavun	gavun
gera, gerica	gira, girica
zubatac	zubatac, zubac
šarag	šarag
pagar	pagar
arbun	arbun
zdrča	smokva
smudut ili brancin	lubin
ovrata	komarča
ušata	očada
mol	mol
sapa	salpa
ovčica	ovčica
cipol	cipal
felun ili filun	gof
lica	bilizna ili bilizma
gruj	ugor (ženka je matica od ugora)
kantar	kantar
pic	pic
kirna	kirnja
trigja	trja
barbun	barbun
škrpun	škarpun
crjenac	škarpina ili škarpinada
pirka	pirka
kanjac	kanjac
lumbrak	lumbrak
draganja	

pauk	pauk, bežmek
hudobina	grdobina
murina	murina
crnej, crnac	crnej
švoj	švoja
kovač, šanpjero	šanjpero
hobotnica	ubotnica
hobot (mužjak hobotnice)	
lignja, kalamar	lignja
muzgavac, muzgač	muzgavac
sipa	sipa
totan, tutan	lignjun
pas	pas, kanja
pas butor	pas butor
pas kostej	pas kostej
morski pas	morski pas
kucin — vrst morskoga psa (pridnena)	
sklač	sklat
raža	raža
žutuga	
golub	golub
nosej	
šunj	viža
drhtuja	drtuja
špar	špar
špar fratar	špar fratar
knezica, knezun	knez
slingura	babica
glavoč	glamoč
pestej	kacimarin
jeguja	anguja
dupin	dupin
bakalar	bakalar
lastavica	lastavica
gambar, gamborica, gangorica	kozica (u Trogiru šal)
škampo	škampo
prosti rak	prosti rak
kosmač, kosmej	žbirac
babajegula	rak govnar
grancigula	grancigula (osobito velika: bogdan)
jastog	jastog
karlo	lap
palastura	loščura
ogrc	nanar(a)
lupar, kapica	prilipka
dagnja, pedoč	pizdica, pizdun
prstići, datule	prstaci
kamenica	oštriga
jež, mn. ježine	ježinac
škatal	
uho sv. Petra	uvo sv. Petra
morska zvizda	morska zvizda
vlasenica	vlasuja
spunga, spenga, sponga, spuga	spuga
spuž	spuž
koraj	koraj
batej (manja bukva)	
bukva kolarina (bukva s prugom oko vrata)	

grožđarica (hobotnica od četvrt kilograma koja se lovi u doba kada zrije grožđe, a nalazi se u moru plitkom do koljena)
škartabaj (mali *škrpun*) se obično vrati u more, odatle i naziv (od *škartat*: odbaciti pri sortiranju)

Neke napomene. Kad riba pomoli glavu iznad površine, kad udara repom, kada skoči — čini šum koji se izražava glagolom *barat*. Kada *cipoli* pokažu glave i mirno *pliju*, kaže se da *glavaju* (*glavat*). — Gore spomenuta *škarpinada* naraste do 30 dkg. — *Karlo* (kuć.) odn. *lap* (spl.) se razlikuje od jastoga time što su mu *velika klišća*. *Oštruja* i *oblica* su podvrsti *gerice* (kuć.) odn. *girice* (spl.). U Kućištu sam čuo još i za *memolu*. — *Trju* dijele u Splitu na *trju od bada* ili *batoglavicu* i na *trju od kala* ili *dugonosicu*.

c) Dijelovi ribljega tijela. *Glava* se reče za sve ribe. U hobotnice nije glava, nego *puzdre* ili *puzdro* u Kućištu, a *muja* u Splitu. U *puzdru* je opna: *feca*. Iz *puzdra* odn. *muje* izlaze *traci*. — Ljuske su *lustre* amo i tamo. Kliješta jastoga i raka su u Kućištu *klišća*, u Splitu *gangale*. U Kućištu se reče *criva*, u Splitu *čriva*. Kralježnica i peraje su amo i tamo *drače*. I u Kućištu i u Splitu je ikra *butarga*, škrge su *branče*, gubica *čunka*.

F) KAKO SE RIBA PRIPREMA

1) **Pečena riba.** Ribari peku ribu na *samon* žeravi ili na *ražnju*. Ostalo je pučanstvo peče i na *gradelama* ili u *teči*.

2) **Kuhana riba.** Riba se *lešaje* u posoljenoj vodi. *Lešada* je veća količina *lešane* (ili *leše*) ribe.

3) Riba se *friga* tako da se u *prsuru* (tavu) ulije *uje* i kad ovo *uzavri* baci se riba.

4) *Parićaju* se na *savuru* (mariniraju) obično *vrnuti*, *lokarde*, *sardile*...

5) Riba se *sol*i tako da je se *kladje* (stavi) u *salamuru* u jednom *barilcu* (bačvici). *Solu* se obično *sardile*.

6) **Brodet** (kuć.) odn. *brujet* (spl.). Dvije su vrsti *brodeta* odn. *brujeta*: obični i onaj *po ribarsku* (*bujabeš*). Kod *bujabeša* se *kapula* ne žuti, a kod običnog *brodeta* se žuti.

a) Obični *brodet*. Ulije se *uja* u *teču*. Na to se ulje iskriža na sitno *čipule* (*kapule*). Ova se pomalo žuti sve dok ne poprimi zlatnožutu boju. Tada se baci *česan* i *petrusin* sitno iskosan. Odmah se zatim stavi riba, malo iskrižanih *pamadora* (rajčica), *kapja octa* i *sol*i, pa se potom *šufigaje* (vari na tiho).

b) *Brodet po ribarsku* ili na *bujabeš*. Stavi se riba u malo vode, iskriža *čipule*, *češnjaka*, *petrusina*, *pamadora*, *ulije uja* i *octa*, pospe *sol*i i *mrcu papra*. Pusti se neka to sve *uzavri ala žvelta* (na brzinu), a onda neka tiho *vrije duje vremena*.

NAPOMENA:

Zbog grafičkih teškoća i troškova morali su, nažalost, biti ispušteni svi znakovi za naglaske koje je autor bio unio u tekst, a zadržano ih je samo nekoliko.

Summary

The author gives the results of an amply poll he carried out among old seamen 30 years ago at Kućište on the Pelješac peninsula. He also collected fishermen's terms both at Kućište and in Split. The first part gives the names of all kinds of sailing ships with their brief descriptions, the terminology referring to ship-building, then those regarding the construction of ships in general, the cardinal points, winds, seamen's experiences of meteorology and astronomy, the sea and its movements, harbours, coast and sea configuration, crew and life at sea, their sayings, curses and superstitions. The second part discusses the materials of fishery terminology: fishery instruments (all kinds of fishing nets and fishing gear with a detailed description of the methods of fishing), and the description of fishing grounds. In the end he gives a parallel table listing the names of fish that are used at Kućište and in Split, and also some notes on preparing some fish foods.